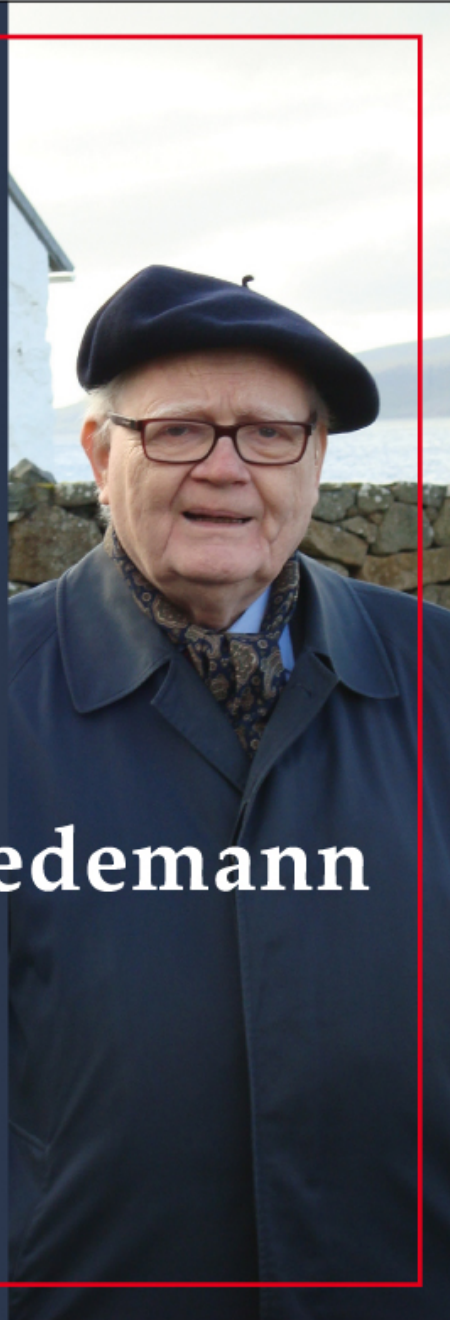

e-festskrift

Erling Tiedemann

80 år

e-festskrift til
Erling Tiedemann
80 år

København 2012

Version 1.3 – printbar pdf

CC BY-NC-ND

ISBN 978-87-92742-02-5

Redaktion:

Nik Bredholt

Lotte Bredholt

Frans Josef Meyer

Indhold

Forord: Til det fælles bedste	5
Af Nik Bredholt, Lotte Bredholt og Frans J. Meyer	
Politikeren Erling Tiedemann	7
Af Birthe Rønn Hornbech	
Amtsborgmester Erling Tiedemann og hans amtsråd	11
Af Otto Herskind Jørgensen	
Hans søvngængersikre tæft for ord	15
Af Ole J. Hartling	
Etik til enhver tid	21
Af Peter Øhrstrøm	
Den menneskelige vinkel	27
Af Jeppe Duvå	
Transparency, good governance og accountability - tre af Tiedemanns etiske grundprincipper	37
Af Lisbet Christoffersen	
Salig kardinal Johan Henry Newman og lægfolkets rolle	46
Af Czeslaw Kozon	
At se livets ansvar og løfte det	53
Af Morten Thomsen Højsgaard	
Samtalens nødvendighed – også for kristne og muslimer	56
Af Holger Lam	
Sheik Tiedemann	61
Af Asmat Mojaddedi	
Til messe i Chartres	63
Af Erik Norman Svendsen	

Katolikken Erling Tiedemann	68
Af Ole Schnell	
Det forstår især vi, der lever her ...	72
Af Jesper Fich	
Lillebror Erling	75
Af Anker Tiedemann	

Foto: Anker Tiedemann

Forord

Til det fælles bedste

Foto: Anker Tiedemann

Festskriftet er en hyldest til Erling Tiedemann, der den 23. juni 2012 bliver 80 år.

Erling fortjener et festskrift for sin uegennyttige indsats i utallige sammenhænge over mange år. Sjældent har man kendt et menneske, der som Erling har formået at brede sin indsats så langt ud. Lokalpolitik, amtspolitik, katolsk kirke, skoleledelse, teologi, etik, medicinsk prioritering og medier. Der er dertil ikke ende på antallet af råd og udvalg, han har siddet i, og indsatsen er bestemt ikke afsluttet.

Festskriftet er sammensat med denne mangfoldighed for øje.

I en tid, hvor penge er et stadig større mål for stræben, har Erling vist os, at der er en anden vej. Erling arbejder for det, man i katolsk sociallære kalder for *det fælles bedste*. Det almene vel, det som bidrager til fællesskabets bedste, den uegennyttige indsats.

Festskriftet har form af en tak for denne indsats. I arbejdet med skriftet gik det hurtigt op for os, at vi havde en god sag. Rigtig mange meldte tilbage med bekræftende tilsagn ganske få dage efter anmodningen. Nogle få kunne ikke afse tid, og vi har givetvis overset relevante bekendtskaber. Ikke desto mindre er der i dette skrift en fin kreds af bidragydere.

Festskriftet er blevet en blanding af et traditionelt festskrift med præsentation af ny viden og nye forslag samt en samling

af mere personlige oplevelser med og om Erling. I tråd med Erlings store interesse og viden om nye medier har vi valgt at lave et digitalt festskrift, et e-festskrift, der ikke er skabt med traditionel trykning for øje men skal være tilgængeligt på nettet, så en bred kreds kan læse med og lære mere, for der er unægtelig meget, man kan lære.

I redigeringen af festskriftet har vi ikke sat begrænsninger i omfanget af den enkelte tekst. Den afvejning har ligesom den tematiske afgrænsning været foretaget af hver bidragsyder.

Vi vil gerne takke alle, der har bidraget til skriftet; ikke mindst Erlings bror, Anker, der har ydet en stor indsats i layout og selv bidraget med erindringsbilleder fra deres fælles barndom og opvækst.

Vi håber, at Erling vil være glad for resultatet, og at det kan bidrage til et styrket »fælles bedste«.

Skriftet er frit tilgængeligt på www.erling.tiedemann.dk.

Juni 2012

Nik Bredholt, Lotte Bredholt og Frans Josef Meyer

Politikeren Erling Tiedemann

Af Birthe Rønn Hornbech

Det er måske upassende i et festskrift at starte med en bebrejdelse over for fødselaren. Alligevel vil jeg tillade mig at indlede med at konstatere, at Erling Tiedemann trådte ud af politik alt for tidligt. Politik har i for mange år koncentreret sig for meget om økonomi og teknik, som om mennesket kan leve af brød alene.

Det er i dag desværre ikke i høj kurs at opstille politikere, der har et grundlæggende livssyn af ånd, og som tør agere herefter. Det er, som om man har mistet forståelsen for, at Danmark har brug for andre end regnedrenge i dansk politik. Erling Tiedemann er netop en af de få politikere, der også i det politiske liv evnede at forene ånd og materie. Han ragede op som få. Også uden at bejle til en post som landspolitiker.

Det var et stort tab for det politiske liv og ikke mindst for Venstre, da Erling, som også havde været på tale som landsformand for Venstre, for en snes år siden besluttede at søge nye græsgange. Hans folkelige, liberale tilgang til det politiske arbejde havde vægt og gjorde indtryk.

At Erling tilhører en minoritet i Venstre, nemlig den katolske menighed i Danmark, har jeg altid opfattet som en styrke både for Venstre og for danske katolikker. Det er godt at vide, at én man selv ser op til, tager sin kristendom alvorligt. Og det er godt for både Venstre og de danske katolikker at vide, at Erlings politiske holdninger har sin forudsætning i en stærkt funderet kristendom.

Nok er der væsentlige forskelle i teologien og kirkeforståelsen mellem vore to kirker, men med vor fælles politiske fundament i partiet Venstre er det ikke forskellene, der har ledet vores politiske liv. Hvad enten man er katolik eller folkekirkefundamentalist, så er det afgørende for kristne liberale politikere naturligvis at udleve den skelnen mellem kejserens rige og Guds rige, som følger af Kristi ord, og som er en væsentlig forudsætning for den vestlige verdens demokratiske udvikling.

Det er en forudsætning, som i disse år er under stærkt pres ikke blot fra lovreligionen islam. Presset kommer tillige fra nævenyttige politikere, der ikke respekterer, at der skal sættes grænser for politik. I et frit samfund skal staten holde sig til sin egen banehalvdel som verdslig myndighed. Staten skal med den antitotalitære Grundtvigs ord holde sig fra borgernes hjer-

tesager. Sættes denne grænse ikke som en selvfølge, står døren til det totalitære åben.

At Erling er katolik med hud og hår, er man ikke i tvivl om. Det har naturligvis givet en inkarneret lutheraner et større udsyn at diskutere med Erling og udveksle venskabelige drillerier om kirkeforskellene.

I et par år i halvfemserne og efter afslutningen af den politiske epoke forsvandt Erling og Vivian tilsyneladende ud af billedet. Men det var kun tilsyneladende. Et nyt liv som teologistuderende i Paris tog sin begyndelse. Og da Erling og Vivian vendte tilbage, kastede Erling sig ud i nye opgaver i en alder, hvor andre var begyndt at overveje efterløn eller allerede havde forladt arbejdsmarkedet.

Afskeden med det daglige slid som amtsborgmester og de mange pligter og poster i Amtsrådsforeningen og indenfor sundhedspolitikken og meget mere har frigjort masser af kræfter. På 80 årsdagen synes pensionisttilværelsen at ligge langt ude i fremtiden for Erling.

Tilværelsen i Danmark, der igen blev afbrudt af studier i Rom i 2005, har budt på mange opgaver efter det politiske liv. Erling var i en årrække omkring årtusindskiftet medlem og senere en markant og engageret formand for Etisk Råd. Af formandskabet flød utallige opfordringer til at holde foredrag i vidt forskellige sammenhænge. På et vicepolitimesterkursus, arrangeret af Justitsministeriet, som jeg deltog i som kursist, var det med megen stolthed, at jeg konstaterede, at Erling også her var på programmet. Jeg satte mig på sidste række for at iagttage mine vicepolitimesterkollegers reaktion under Erlings foredrag. Og det tør siges, at det både lærde og tankevækkende foredrag om etik og jura gik lige ind. Også her formåede Erling med sin store viden og enestående indlevelsesevne og med lune at give anklagerne noget for tanken.

Det undrede mig ikke. Jeg har set det så tit. Erling er i ordets bedste forstand folkelig og folkeoplyser. Han ved altid, hvem han taler til. Foredraget er specielt forberedt til den forsamling, han skal tale til, og hans utrolige evner fører til, at han kan hæve en forsamling. Der bliver ikke talt ned, men der bliver heller ikke givet ved dørene. Erling går ikke på kompromis med værdierne og lefler ikke for den udbredte populisme. Erling øser af sin store viden og livsvisdom med den katolske tro som forudsætning. Han taler i øjenhøjde forstået på den særlige måde, at han løfter tilhørerne.

Som kirkeminister sikrede jeg mig Erling som foredragsholder et par gange. Hans indlæg i de lutherske forsamlinger

vakte både respekt og jubel, for Erling kan bruge lune og humor, når noget skal forklares, eller nogen skal revses. Derfor kunne jeg trygt invitere ham til at causere efter en dag med indlæg af lutherske teologer. Det blev et fremragende nachspiel, hvor Erling både afslørede stor viden om luthersk teologi og kunne spøge med forskellene.

Jeg indbød i Kirkeministeriet til en reception i anledning af, at den magiske andel på halvtreds procent kvindelige præster i Den Danske Folkekirke var nået. Jeg inviterede Erling til på få minutter at gøre rede for, hvorfor der ikke er kvindelige præster i Den Katolske Kirke. Meget vittigt lykkedes det Erling at forføre forsamlingen af fortrinsvis kvindelige lutherske præster. Ad snirklede omveje nåede han frem til, at der egentlig ikke er regler, der forhindre paven i at bære en kvinde med titel af kardinal, hvorefter han under megen moro overrakte mig en minikardinalhat.

Også dette korte indlæg var forberedt med megen omhu. Men det, der driver værket, og som forfører os, er naturligvis det aldrig svigtende engagement. Som skribent og en efterspurgt foredragsholder og på flere fronter i det kirkelige og økumeniske arbejde er Erling en, der lyttes til, og som jeg gerne henter råd hos og mailer med på alle døgnets tidspunkter. Også herfor skylder jeg Erling stor tak.

I en tid, hvor det påstås, at mange ældre ikke kan finde ud af så meget som at sende en mail til kommunen, har Erling for længst taget alt moderne teknik og kommunikation til sig og bl.a. kastet sig over redaktørhvervet for den katolske radio. Som en af de mere markante nyheder i foråret, som viser Erlings åndelige spændvidde, sendte Erling en længere reportage med interviews af unge katolikker, der mener, at modersmålet dansk er for vulgært, medens messe på latin er ”fedt”. De unge vil tilbage til de ældgamle tider. Man forstår, at nogle af dem har drømme om, at man kan omgås hinanden på latin. Dette rystende indslag kan findes ved at gå ind på katpod.dk. Kig under ”aprilsnar”.

Hjertelig til lykke på 80-årsdagen!

Så fremad da i Jesu navn,
Trods stene og trods stokke!
Og stands ej, om end luefavn
Dig byder stolte blokke!
På gløder går vi allen stund,
Hvad skin end har den falske grund;
Hvi ej engang i lue

Hvor alt er klart at skue.

Birthe Rønn Hornbech er medlem af Folketinget og tidligere minister.

Amtsborgmester Erling Tiedemann og hans amtsråd

Af Otto Herskind Jørgensen

I 1974 blev Erling Tiedemann amtsborgmester, og jeg blev medlem af Vejle Amtsråd.

I Vejle Amt boede næsten to tredjedele af borgerne i de fire store bykommuner: Horsens, Vejle, Kolding og Fredericia. De levede i tæt gensidig afhængighed med deres – for de første tre's vedkommende meget store – handels oplande, hvis grænser også var grænserne mellem de veletablerede, dominerende venstreblades læserområder. I hvert område levede man sit eget liv og var ganske uengageret i de andres. Amtet var med Tiedemanns egne ord "et administrativt postulat" uden noget anerkendt center.

Jeg – der havde boet i Fredericia i elleve år – havde vist aldrig været i Horsens, da jeg kom i amtsrådet. Tiedemann havde jeg mødt i Venstre- og LOF-sammenhænge.

En katolsk skoleinspektør med en – som oftest – elskværdig, rap rigskøbenhavnsk replik og åbenlyst politisk og administrativt talent var velegnet som "samler" i et amt af egne. Især når han også kunne salmer og højskolesange udenad, jonglere med H.C. Andersen-citater og sætte sig i respekt hos overlæger og statslige myndighedspersoner.

Tiedemanns rodfæstethed i tro og kultur gav tillid hos folk, der selv var folkeligt hjemme.

Erling Tiedemann forstod, at selv om Venstre historisk-kulturelt var rundet af landbruget, lå dets fremtidige stemmegrundlag i byerne. Han forstod, at for at få folk, der trofast stemte socialdemokratisk ved byråds- og folketingsvalg, til at stemme på sig, skulle man vise respekt for det store arbejderparti og vinde dem for sin person og sin sunde fornuft.

Amtsborgmesterens meget store personlige stemmetal blev vundet ved dygtig brug af medierne. Men det var også i høj grad de utallige åndfulde, pædagogisk-sundhedspolitiske og ægte morsomme taler i foredragsforeninger, klubber, menighedshuse og husmoderkredse, der meget mere end traditionelle politiske møder resulterede i stemmer, som også bar flere venstrefolk ind i amtsrådet.

Derfor var der heller aldrig nogen egentlig opposition mod amtsborgmesteren i Venstres amtsråds-gruppe. Og forud for hvert amtsrådsvalg mødte formanden for venstrevælgerfore-

ningernes amtsorganisation op på Tiedemanns kontor og bad ham indtrængende genopstille.

Ingen i amtsrådet turde offentligt kritisere, at Tiedemann ved konstitueringerne efter valg delte formandspladser og gode-ben-poster ud til andre partier. Det gav godt samarbejdsklima og tæmmede oppositionen under medansvarets åg.

Det gav også autoritet, at Tiedemann blev kendt, brugt og respekteret nationalt. Vi hørte ham i ”Ved dagens begyndelse” i radioen, oplevede ham som formand for Amtsrådsforeningen og som årsmødernes bedste debattør, så ham som medlem af mange nationale politiske udvalg og som Danmarks mest kyn-dige og mest mediestærke sundhedspolitikere. En efterspurgt ta-ler og causør ved lægemøder.

Tiedemanns evne til at se frem både med hensyn til sam-fundsudvikling, teknologi og i det politiske spil fik ham til me-get tidligt at placere Vejle Amt og sig selv i spidsen for offent-lig forebyggelsesindsats. En kampagne for at styrke og bevare familielivet fik aldrig gennemslagskraft,

Men »Vejle Amt – Et Hjerte Amt« blev med sin humor en uovertruffen bevidsthedsskabende, populær succes for amtet.

Tiedemanns pionerindsats for anvendelse af elektronisk teknologi gjorde Vejle Amt til landets mest it-smarte. Naturlig-vis langt forud for statslige forsøg i genren. Erhvervslivet og borgerne kunne opleve en amtsadministration, som teknologisk var med til at trække hele regionen fremad. Og amtsrådsmed-lekkerne kunne også på dette område se sig som landets bedst servicerede og opdaterede politikere. Vi kunne stolt demonstre-re vort computerudstyr for vore børn.

Også amtets borgere oplevede, at de i Vejle Amt blev godt behandlet, blev informeret og hørt – og at amtsborgmesteren formåede at sikre balance mellem land og by og mellem amtets by-oplande på trods af statsligt pres for centraliserede opgave-løsninger.

Vejle Amtsråd mente om sig selv, at det var Danmarks bedste. Vi syntes, at vi fik det bekræftet, når vi mødte kolleger fra andre amter.

Aksel Buhl, der var amtets første borgmester, havde lagt grunden til det gode samarbejde og den gode tone i amtsrådet. Tiedemann befæstede og udvidede den. Debatterne i rådet var sjældent spændende, fordi udvalgene havde talt sig til enighed, og en enlig kommunistisk eller SF-markering blev trods en vis presseinteresse blot et ritual, der skulle overstås før den

Erling Tiedemann, hans hustru Vivian samt Else og Otto Herskind Jørgensen fotograferet i forbindelse med det første amtsrådsmøde efter valget i 1974. Det møde, hvor Erling blev valgt til amtsborgmester. Billedet er taget i den gamle amtsrådssal på Vejle Rådhus. Foto: Allan Simonsen

efterfølgende kaffe med wienerbrød – eller ved festlige lejligheder lagkage.

Jeg kan ikke huske eksempler på ægte vrede eller personlig nedrakning i amtsrådssalen.

Amtsrådets fester – især de første års budgetmiddage – var virkelige fester, formelle og folkeligt fornøjelige på samme tid. Årets gang markeredes ved frokosterne (jordbær og jul) og indgåelse af budgetforlig ved indtagelse af et glas skrækkelig sød rosé.

Tiedemann sørgede omhyggeligt for, at amtsrådsmedlemmerne kunne føle sig godt tilpas på amtsgården. Politikere fik adgang til at kontakte embedsmænd på alle niveauer for at få oplysninger, og embedsmænd og politikere omgikkes på lige fod, men med respekt for hinandens roller.

Den gode behandling og bespisning førte ikke til slaphed. Kravene blev faktisk større, fordi adgang til viden gennem forvaltningskontakt, kurser, it-adgang og avis- og tidsskrifthold gav ansvar.

Der skabtes tidligt i Vejle amt en ganske fast arbejdsdisciplin, som de fleste politikere faktisk nød at være en del af.

Vi amtsrådsmedlemmer havde vidtstrakt adgang til at banke på dørene til embedsværkets kontorer, men der var en (ofte) åben dør, der var bevogtet. Dels af Britta Eriksen – amtsborgmesterens sekretær – og dels af Tiedemanns aura. Her trængte

man ikke ind uforberedt og uden forsigtig overvejelse af, om det nu var rimeligt og klogt at forstyrre. Jeg ville så gerne have kunnet finde billedet af Erling siddende med ryggen til døren, i skjorteærmer med røde (?) seler og foran computeren. Sådan har jeg tit set ham – og nogle gange er jeg vendt om – sikkert til fordel for både mig og min medbragte sag, som nok tålte en yderligere overvejelse.

Men jeg ved, at der er mange gamle amtsrådsmedlemmer, der husker og takker Tiedemann for hjælp og støtte, når de kom til den samme dør i personligt vanskelige situationer. Og fik hjælpen uden nogensinde at få antydning, at de skyldte noget til gengæld.

Vi var stolte af vores amtsborgmester – og han gjorde os stolte af vort hverv.

Otto Herskind Jørgensen var amtsborgmester (V) i Vejle Amt i perioden 1994-2007.

Hans søvngængersikre tæft for ord

Af Ole J. Hartling

Hvad er Problemet? Hvad er godt, og hvad er dårligt? Hvad skal vi anbefale?

De tre spørgsmål var Erling Tiedemanns summariske drejebog for arbejdet i Det Ethiske Råd. En trepunktsformulering, som var med til at klare tanken, når Rådet stod over for et etisk dilemma, som det var opgaven at belyse, udrede og konkludere.

År 2000 indtrådte jeg i Rådet, og Erling, som allerede var medlem, blev formand. Det var han indtil 2003, hvor det, han kaldte barmhjertighedsreglen, trådte i kraft, nemlig at man ifølge loven om Ethisk Råd kun kan være medlem af Rådet i højst seks år.

For der var altid travlhed. Dilemmaerne stod i kø, og Rådet skulle kortlægge dem og træffe valg. Før hvert rådsmøde kom der bunkevis af sagsmaterialer gennem rådsmedlemmernes brevkasser. De landede på gulvet indenfor med det, som Erling kaldte *det etiske klask*.

Den første opgave, jeg blev inddraget i, var stillet af kirkeministeren, som gerne ville vide, hvordan man skulle håndtere det problem, at hofteproteser og andre større metaldele ikke kunne være i urnen efter kremering. Det var ikke kun et praktisk problem, men naturligvis også et etisk dilemma. Kunne man undlade at medbegrave alle dele af en patient, også selv om de var indsat kunstigt, bare fordi de ikke kunne være i urnen? Rådet nedsatte, som det plejer, en arbejdsgruppe, og Erling lagde sig i spidsen for den. Vi pålagde os selv at svare ministeren i løbet af få uger. Det betød konsultationer med ledere for krematorier og kirkegårde i forskellige egne af landet.

Vores redegørelse og anbefaling blev for en stor del forfattet af Erling og var så vellykket, at den siden blev oversat til engelsk og nu danner grundlag for håndteringen af problemet ikke kun i Danmark, men også i andre europæiske lande (jeg henviser til rådets annaler). Kirkeministeren var meget tilfreds med udredningen, og i et foredrag kom jeg til at sige, at hun blev kisteglad. Det var ikke ment som en brander, men jeg opdagede hurtigt, at det var det.

Men læg mærke til, hvor velegnet Erlings spørgsmålstriade er. Hvad er Problemet? Hvad er godt og hvad er dårligt? Hvad skal vi anbefale? Det var ikke første gang, en af hans sproglige

formuleringer bragte os videre. Jeg blev siden formand for arbejdsgruppen vedrørende omsorg for døende. Erling foreslog arbejdstitlen ”de døendes liv”, og det rummede i sig selv et vigtigt budskab.

Før min tid i rådet havde Erling givet navn til en redegørelse om etiske dilemmaer i forbindelse med genteknologi: ”Genetik og *genetik*” – et ordspil, der går på, at genetik er arvelighedslære, og *genetik* er etik i forbindelse med gener. Og med fremkomsten af det klonede får, Dolly, lagde Erling en ledetråd for rådet ved at sige, at der var behov for ”etik til tiden”, fordi det med Dolly så ud til, at teknikken igen havde overrumplet etikken. Og for ikke hver gang at blive ”taget på sengen” var det et formål at sige mod: ”Etik til tiden”.

Jeg læste engang en artikel af Bo Green Jensen om salmedigteren Brorson. Et sted skriver han om ”...hans søvngænger-sikre tæft for ord”. Det er også en god beskrivelse af Erling.

Som mange andre kender jeg Erling gennem mange år. Fra Amtsrådet var han yngre lægers – og det vil sige også min – modpart i 1981 i uge 21 under lægestrejken. Den uge er berømt i al fald blandt læger. Jo, de yngre læger på alle landets sygehuse strejkede. Det var aldrig sket før. Da mistede lægerne deres uskyld, har man siden sagt. Vi strejkede ikke for mere i løn, så havde der aldrig været de 98 %’s opbakning, man så. Det var en protest mod, hvad vi opfattede som en trussel mod vores videreuddannelse. Højtideligt kan man sige, at vi kæmpede for vores ret til lægekunnen. Sidenhen i 1987 blev jeg ansat som overlæge i ”Erlings amt”, Vejle Amt, og har altså også mødt ham som min amtsborgmester.

Men det er vores samarbejde i Det Etske Råd, jeg især tænker på – og som det varmer mig at tænke på. Arbejdet i Etisk Råd var en berigelse og rådsmøderne blev en fornøjelse. Erling ledede dem med effektivitet og en befriende humor. Rådet tvang også den myndige formand til at lytte, og han erkendte og anerkendte, at det var noget andet at være rådsformand end at være amtsborgmester i Vejle, hvor både gennemtruffen og manipulation – forstod vi – var lettere at komme af sted med. ”Før jeg kom i Rådet havde jeg én mening om mange forskellige spørgsmål, men meget hurtigt fik jeg mange meninger om ét spørgsmål”, indrømmede Erling.

Jeg husker, vi engang drøftede sæddonation og ægdonation. En almindelig opfattelse er, at de hanlige og hunlige kønsceller er ganske ligestillede, sådan at forstå, at halvdelen af et barns arveanlæg kommer fra moderen og halvdelen fra faderen. Det er ubestrideligt, og når det er sådan, må man vel også kunne

sidestille og ligestille donation af ægceller og sædceller. Det vil sige, at der ikke bør gøres forskel i forbindelse med den lov-mæssige regulering af området. Sådan kan det se ud. Mange journalister og politikere udtaler sig i den retning, og des kraf-tigere jo mindre de ved om sagen. Større viden om et spørgs-mål er ofte en effektiv hindring for at kunne udtale sig skråsik-kert.

Det er imidlertid vigtigt at forstå, at der er helt afgørende biologiske forskelle på æg- og sædceller: Antallet af æg hos en kvinde er givet ved fødslen. Hos et pigefoster er der dannet nogle hundredtusinde ægceller, og ved fødslen er der et be-grænset antal æg til rådighed. De løsnes månedligt i kvindens fertile år – fra pubertet til klimakterium – og hun løsner i alt knap tusind af sine æg i løbet af 30-40 år. Hun får aldrig flere æg end dem, hun er født med. Helt anderledes med sædceller. Efter mandens kønsmodning nydannes milliarder af sædceller i resten af hans levetid. I én sædportion (et ejakulat) er der mere end 200 mio. sædceller. En anden biologisk forskel er, at sæd-celler så at sige altid bliver doneret. De ”afleveres”, og hvis det er så heldigt, at der er et æg (et af de sjældne æg), vil der kunne ske en befrugtning og dannelse af et fosteranlæg. Men det sker ifølge naturen *inde* i kvindens krop. En ægdonation er derfor noget ganske andet end en sæddonation. Ægget skal hentes ud af kvinden ved magt, for eksempel ved en lille operation og i reglen efter en bivirkningspræget og ikke helt ufarlig forudgå-ende kunstig hormonstimulation. Det er altså tydeligvis meget voldsommere at gennemføre en ægdonation end en sæddona-tion. Af de grunde kan de to former for donation ikke sidestil-les. Biologisk er de grundlæggende forskellige.

Vores medlem af Rådet, gynækologen Katrine Sidenius, gennemgik den faktuelle biologi for rådets øvrige medlemmer. Hun havde også medbragt nogle såkaldte strå, det vil sige små glasrør med frossen sæd fra en fertilitetsklinik. Her har vi i øv-rigt en anden biologisk forskel:

Sædceller tåler ganske godt dybfrysning, mens ikke befrug-tede ægceller ikke kan nedfryses, fordi kromosomernes spindelværk i så fald går til grunde. Befrugtede æg, det vil sige fosteranlæg, kan derimod godt nedfryses. Så når man taler om nedfrosne æg, er de altid befrugtede, det vil sige, det er i virke-ligheden fosteranlæg (embryoner), der er tale om. For at tyde-liggøre de biologiske forskelle forklarede hun, at mens æg er fåtallige, sparsomme og findes inde i kvindekroppens dyb, dannes sæd hele tiden, kommer ud af kroppen, afleveres, done-res, er let at få fat på og findes i store, næsten ubegrænsede

mængder. Måske fik hun understreget det en gang for meget og en smule for kraftigt, at æg er fåtallige, mens ”sæd findes alle vegne”, for pludselig sagde Erling: ”Jeg ved ikke, hvordan I andre har det, men jeg får pludselig sådan en trang til at få en regnfrakke på!”

Ofte var det Erlings vid, der punkterede en højtidelighed med en velvalgt turnering af ordene. Men arbejdet blev taget alvorligt. Det er den betydende forskel på højtidelighed og alvor. Man må gerne tage sig selv alvorligt, men man skal ikke tage sig selv højtideligt.

En alvorlig sag for Erling var fosteranlæggets etiske status. Spørgsmålet var dukket op flere gange gennem årene, og Erling ønskede at få sagt noget endeligt og samlende om det. Udredningen af det spørgsmål var hans sidste opgave som formand. Det resulterede i Rådets redegørelse fra 2003: ”Menneskeligt livs begyndelse og fosteranlægs etiske status”.

I den første lov om Etisk Råd fra 1987 lyder § 1: ”Rådet skal i sit virke bygge på den forudsætning, at menneskeligt liv tager sin begyndelse på befrugtningstidspunktet.”¹ Dette er et biologisk faktum, og det naturlige spørgsmål er: ”Hvornår el- lers?” Ved fremlæggelse af lovforslaget havde sundhedsmini- steren da også sagt: ”... hensigten har ikke været at give en de- finition på menneskeligt liv og dets begyndelse. Hensigten med formuleringen har været at slå fast, at det etiske råd bør virke ud fra den forudsætning, at det ikke i etisk eller juridisk henseende er et argument for ubegrænset handlefrihed over for det befrugtede menneskelige æg, at dette ikke er menneskeligt liv [...] eller udtrykt omvendt: at fra og med befrugtningstids- punktet foreligger der en situation, hvor det etisk og juridisk er nødvendigt at overveje og måske indføre særlige begrænsnin- ger i handlefriheden.”

Jeg gengiver fra rådets drøftelser og efter min hukommelse og henviser igen til Rådets annaler og udgivelsen (se billedet). Spørgsmålet om livets begyndelse er ikke kun det faktuelle spørgsmål: ”Hvornår begynder menneskeligt liv?” Det er også et normativt spørgsmål: ”Har fosteranlæg en etisk status (vær-

¹ En ny lov om Det Etiske Råd blev vedtaget i 2004. Her § 1 ændret: ”Det Etiske Råd er et uafhængigt råd. Rådet skal i sit virke arbejde ud fra respekt for menneskets og kommende generationers integritet og værdighed [...] Respekt for menneskets integritet og værdighed omfatter også det menne- skelige livs første faser, herunder befrugtede menneskelige æg og fosteran- læg. [...]”

dighed) *som* et menneske, eller vokser dets etiske status med tiden?” Her udspalter sig to opfattelser. Den ene kan man kalde absolut: ”Et menneskeliv er begyndt; et menneske er skabt. Fosteranlægget er et *menneskeliv*, som skal respekteres og beskyttes.” Erling var fortaler for dette synspunkt. Han sagde engang med en ægte 'Erling': ”Jeg får at vide, at jeg har de meninger, jeg har, fordi jeg er katolik. Men det er ikke rigtigt. Jeg er katolik, fordi jeg har de meninger, jeg har.”

Den anden opfattelse kan man kalde *gradualistisk*: ”Med et fosteranlæg er kimen til et menneske lagt; muligheden for et menneskeliv er skabt.” Fosteranlægget vil – hvis det anbringes i en livmoder – kunne blive til et menneske. Men det betyder ikke, at det få dage gamle fosteranlæg *er* et menneske. Anvendelsen af et tidligt fosteranlæg til forskning eller behandling er derfor ikke et overgreb mod *et menneske*. Hvis en fertilitetslæge bortkaster et fosteranlæg (for eksempel et nedfrosset, fordi den lovlige grænse for nedfrysningstiden er overskredet), vil han næppe kunne kaldes en morder.

Det betyder, at ihvorvel vi biologisk og faktisk (endda ontologisk) må tilslutte os et absolut synspunkt, så opfatter og agerer vi i praksis gradualistisk. Af samme grund er det et princip i lov om svangerskabsafbrydelse, at de hensyn, der taler for svangerskabsafbrydelse, skal være des mere tungtvejende jo længere henne i graviditeten, kvinden er. Er graviditeten så fremskreden, at fosteret er levedygtigt, kan provokeret abort for eksempel kun finde sted, hvor det er tvingende nødvendigt for at afværge fare for moderens liv eller helbred.

Erling stillede det modspørgsmål, at hvis fosteranlægget ikke har etisk status som menneske ved befrugtningen, så skylder man svar på at fastslå, *hvornår* det får sin etiske status. ”Gradualisten” vil imidlertid ikke kunne svare bedre end, at nok er fosteranlæggets etiske status indiskutabelt grundlagt ved undfangelsen, men i praksis stiger den etiske status fra befrugtningstidspunktet og gennem graviditeten frem til det levedygtige barn, ligesom moderens bevidsthed om, at hun venter et barn.

Er gradualisten allerede på en glidebane? Under diskussion af etiske emner støder man ikke sjældent på *glidebaneargumentet*. Vi var enige om i Rådet, at man kan kritisere glidebaneargumentet for at være et argument, som henviser til en situation, der er værre end det, man skal tage stilling til, for at kunne afvise det, man skal tage stilling til. (Erling formulerede omvendt *legitimeringsargumentet* som et argument, hvor man tager kraftigt afstand fra noget, der er værre end det, man skal

tage stilling til, for dermed at opnå legitimering af det, man skal tage stilling til.)

Diskussionen om livets begyndelse er ikke ny og ikke slut. Jeg husker et møde i Belgien om stamcelleforskning i 2001, hvor afslutningsdebatten endte i, hvad der nærmest kunne kaldes ”skænderier om livets opståen” mellem de delegerede fra flere europæiske lande. Under udarbejdelsen af UNESCOs deklaration om bioetik og menneskerettigheder nogle år senere (2005) opgav man simpelt hen at inkludere præcise udsagn om livets begyndelse og betydningen for menneskelig værdighed. Man vurderede, at det ville der ikke kunne opnås enighed om i denne globale organisation.

Det lykkedes heller ikke for Etisk Råd at sætte punktum i denne etiske debat. Og der bør generelt ikke sættes punktum i den etiske debat og slet ikke i en tid, hvor ”vi kan mere, end vi magter”, som Erling har sagt.

Ole J. Hartling er overlæge og var bl.a. formand for Etisk Råd i perioden 2003-2007.

Etik til enhver tid

Af Peter Øhrstrøm

”Det mener du, bare fordi du er katolik!” Omtrent sådan kommenterede en debattør engang nogle af Erling Tiedemanns markante holdninger. Hertil svarede han med sædvanligt klar-syn noget i retning af følgende: ”Nej. Jeg er katolik, blandt andet fordi jeg mener sådan.”

Dette svar er ikke bare retorisk elegant, men det vidner også om en meget dyb og væsentlig erkendelse af sammenhængen mellem kristen tro og fornuft. Troen og fornuften er jo ikke hinandens modsætninger. Fornuften forhindrer ikke troen. Tværtimod kan fornuften ret anvendt åbne for troen. Troen er heller ikke en undsigelse af fornuften. Tværtimod indebærer kristen tro, at fornuften er Guds gave til mennesket. Den kristne skal derfor bestemt ikke gå hovedløs gennem verden. Den kristne tro sætter tværtimod tanken fri og hjælper os til at forstå.

Jeg kender bedst Erling fra tre års fortrinligt samarbejde i Det Ethiske Råd. Som formand for rådet var han enestående. Han var altid velforberedt, havde overblik og formåede – selv når vi havde meget travlt – at skabe en hyggelig stemning af ro og eftertænkksomhed. Han gav rum til alle synspunkter. Selv de særeste og mest usammenhængende synspunkter skulle have lov at komme på bordet for at blive omhyggeligt undersøgt. Måske var der alligevel noget brugeligt i dem. Jeg tror, at alle befandt sig godt ved de møder, som han ledte.

Erlings kristne tro var ingen hemmelighed, og som alt andet ved ham aftvang det respekt – også hos dem, som så anderledes på tilværelsen. For mig selv var det alle tiders lejlighedsvis at kunne drøfte etiske spørgsmål med ham som medkristen – uden for rådsmøderne. Sagen er jo, at mange af de spørgsmål, som er på Det Ethiske Råds dagsorden, kan drøftes såvel på baggrund af kristne præmisser som med udgangspunkt i sekulære og almenmenneskelige præmisser. I den etiske debat i rådet og i offentligheden har udgangspunktet, for såvel Erling som for mig selv, stort set altid været de sekulære og de almenmenneskelige betragtninger. Sådan må det være, hvis argumentationen skal have relevans for alle – uanset religiøs opfattelse. Af og til – og især efter at Erling havde forladt rådet – er jeg som rådsmedlem blevet bedt om at holde mig til de religiøse argumenter.

Og så har den været der igen: ”Det mener du jo, bare fordi du er kristen”. Når det er sket, har jeg husket Erlings dybe og vigtige svar. Det er jo klart, at de, der i sådanne situationer kræver religiøse argumenter af mig, ikke gør det, fordi de finder sådanne argumenter overbevisende. Tværtimod. De vil meget foretrække at skulle forholde sig til religiøse argumenter, der hviler på præmisser, som de uden videre kan afvise. For dem er sekulære argumenter for de samme standpunkter langt farligere og vanskeligere. Efter min vurdering har de, der insisterer på, at den religiøse skal bruge de religiøse argumenter, som betyder noget for ham – også i debatten med den ikke-religiøse, slet ikke forstået, hvad logisk argumentation er.

Hvad er et godt argument? Naturligvis skal det først og fremmest være gyldigt, dvs. at konklusionen skal følge med nødvendighed af præmisserne. Hertil kommer, at præmisserne skal være troværdige – i hvert fald mere troværdige end afvisningen af konklusionen. Men troværdighed afhænger jo af den personlige vurdering. Derfor bruger vi naturligvis forskellige argumenter i forskellige sammenhænge. I en kirkelig sammenhæng kan det være helt oplagt at bruge en argumentation baseret på bibelske præmisser. Men en sådan argumentation har ingen styrke over for personer, som kategorisk afviser de bibelske præmisser. Over for sådanne personer må man argumentere ud fra sagsforhold, som den pågældende accepterer som retvisende. Og det er slet ikke noget problem for den kristne at gøre det, idet den kristne jo typisk anerkender både de religiøse præmisser og de alment menneskelige/sekulære præmisser. Og det står jo enhver debattør frit for at vælge det argument, som skønnes at være mest relevant i den konkrete sammenhæng.

Normalt er det ikke noget problem at finde argumenter for etiske positioner baseret på sekulære og alment menneskelige præmisser. Men af og til dukker der temaer op, som kalder på grundprincipper, som ikke eller kun med stor vanskelighed kan begrundes sekulært. Et godt eksempel på det viste sig, da Det Ethiske Råd under Erlings ledelse skulle forholde sig til de etiske problemstillinger vedrørende kloning. I sin stillingtagen til reproduktiv kloning af mennesker nåede rådet således frem til en enstemmig holdning i form af en afvisning af at (forsøge at) benytte kloningsteknikken til at frembringe børn:

Grundlæggende finder rådets medlemmer, at modviljen mod reproduktiv kloning kan sammenfattes i, at denne måde at producere mennesker på vil krænke menne-

skets værdighed. (*Kloning*. Udtalelser fra Det Ethiske Råd og Det Dyreetiske Råd, 2001, p.21)

Ideen om den menneskelige værdighed er helt central for det moderne samfund – især efter 2. verdenskrig. Tankegangen ligger blandt andet bag efterkrigstidens formulering af menneskerettighederne. Ud fra den opfattelse afviser vi fx medlidenhedsdrab på dybt retarderede medmennesker. Noget sådant vil krænke ideen om den menneskelige værdighed. Det er vi alle enige om.

Naturligvis kan man spørge efter en nærmere begrundelse for respekten for den menneskelige værdighed som et etisk grundprincip. Hvorfor bør man anerkende dette princip? Da det spørgsmål kom op i Det Ethiske Råd, vakte det en vis forvirring. For hvori består den form for værdighed, som alene knytter sig til det at være menneske? Hvordan går det til, at mennesket har en iboende værdighed, som ingen andre levende væsner har? Da disse spørgsmål kom på bordet, og alle havde indset vanskelighederne ved at give hurtige svar, foreslog Erling, at hele det følgende rådsmøde – måneden efter – skulle afsættes til at diskutere, hvad den menneskelige værdighed er. Det blev vedtaget. Det efterfølgende møde blev meget spændende – præget af mange ord, men meget lidt erkendelse. Mødet blev i redegørelsen sammenfattet på følgende måde:

Mens denne værdighed for nogle medlemmer i den sidste ende beror på det forhold, at det enkelte menneske betragtes som skabt af Gud og i hans billede, har begrebet menneskets værdighed for andre af rådets medlemmer ikke en tilsvarende religiøs forankring, men grunder sig på en humanistisk funderet anerkendelse af menneskets særlige status i forhold til andre former for liv. (*Kloning*. Udtalelser fra Det Ethiske Råd og Det Dyreetiske Råd, 2001, p. 24)

Pointen synes at være, at vi her er ved et grundlagsproblem, der består i, at ingen kan begrunde den basale menneskelige værdighed uden at blive metafysisk. Det gælder ikke bare den kristne, som ser den menneskelige værdighed som knyttet til det forhold, at mennesket er skabt i Guds billede. Også de rådsmedlemmer, som erklærede sig som ikke religiøse, måtte krybe – om ikke til korset – så til erkendelsen af, at troen på menneskets værdighed beror på ”en humanistisk funderet anerkendelse af menneskets særlige status”, hvilket så sandelig og-

så er ganske metafysisk! Under alle omstændigheder er det altså troen på menneskets særlige status, det handler om.

Det har i litteraturen af og til været forsøgt at begrunde menneskets særlige status utilitaristisk. Påstanden har været, at det fører til det bedste samfund for de fleste, hvis man værner om respekten for det enkelte menneske. Denne påstand bakkes op historisk. Og det er naturligvis tankevækkende, at verdens tilsyneladende mest vellykkede samfund alle bekender sig til menneskerettighederne. Men hvad nu, hvis det alligevel kunne dokumenteres, at det ville være en fordel for et samfund, dvs. give mere godt liv til de fleste, hvis man skaffede sig af med de medmennesker, der er dybt retarderede (således som man gjorde det i det tredje rige)? Hvis det kunne dokumenteres, at systematisk anvendelse af denne form for medlidenhedsdrab ville føre til et bedre samfund, der alt i alt byder på mere godt liv end andre samfundsformer, så måtte man ud fra utilitarismen hævde, at ordningen med systematiske medlidenhedsdrab på mentalt retarderede ville være etisk set rigtig. Dette tankeeksperiment viser, at man ikke ad utilitaristisk vej på tilfredsstillende vis kan begrunde opfattelsen af den menneskelige værdighed som et absolut etisk princip. Hvis man vil fastholde et sådant princip (således som alle medlemmerne af Det Ethiske Råd i Tiedemanns formandsperiode tilsyneladende ville det), så må man enten antage princippet som et ubegrundet axiom eller acceptere, at princippet forudsætter noget metafysisk dvs. en realitet, der eksisterer ud over den materielle verden, og som vi bør orientere os efter i vores tilværelse. Den intuitive erkendelse af den menneskelige værdighed som noget absolut får os altså til at konkludere, at der må findes en ikke-materiel virkelighed, som vi bør indrette vor tilværelse efter. I en anden tid end vores ville man uden vaklen have brugt denne rationelle indsigt til at konstruere et gudsbevis. Nu 'nøjes' Erling Tiedemann med at sige: "Jeg er katolik, blandt andet fordi jeg mener sådan." Man kunne også sige: "Min erkendelse af den menneskelige værdighed som en absolut etisk værdi er en af mine gode grunde til at tro på Gud".

Et klassisk gudsbevis er det nu alligevel ikke. For påstanden er ikke, at jeg i egentlig forstand har tænkt mig frem til Gud. Det er ikke sådan, at jeg først har tænkt og indset, så tænkt og indset noget mere – indtil jeg er nået til grænsen for menneskelig tanke og indsigt, hvorefter jeg har kastet mig ud i troen som den eneste mulighed for at komme videre. Det er snarere omvendt. Det er nemlig gået op for mig, at verden hænger rationelt sammen, hvis jeg tager troens udgangspunkt.

Det er den tanke, som den store middelalderlogiker og ærkebis-
kop Anselm af Canterbury udtrykte med sit ”credo ut intelli-
gam” (”jeg tror for at forstå”).

Påstanden er altså, at der er en grund til, at verden hænger
sammen rationelt set og dermed en grund til, at vi – som Erling
mange gange gjorde det i Det Ethiske Råd – meningsfuldt kan
spørge efter rationalet bag en eller anden etisk sammenhæng.
Men kan man begrunde, at det giver mening at spørge efter en
begrundelse. Faktisk kom logikkens fader, Aristoteles, selv ind
på denne problematik om den logiske strategi og logikkens
grundlag:

“Logos’ princip og begyndelse er ikke logos, men noget
større. Men hvad er større end logos uden det guddom-
melige?” (*Den eudemiske etik*, 1248a27-28)

Altså: Hvordan skal man begrunde, at logikken fungerer? Det
kan man vel ikke bruge logikken til. Eller kan man? Som cita-
tet ovenfor viser, endte denne overvejelse også for logikkens
fader i en metafysisk – endda en religiøs – betragtning.

Erlings bekendelse er heller ikke til at tage fejl af. Hans
strategi er at forsøge at forstå verden med udgangspunkt i Lo-
gos, som for den kristne er den guddommelige begyndelse på
alting (Kristus), sådan som Johannes-evangeliets prolog be-
skriver det.

Med Logos som udgangspunkt bliver det ligetil axiomatisk
at lægge principper som den menneskelige værdighed og bud-
det om næstekærlighed til grund for etikken. I den medicinske
etik er det et påtrængende spørgsmål, hvordan man kan have
etik til tiden. Sagen er, at mens man udvikler et etisk svar på en
problematik knyttet til en eller anden ny teknologi, kan tekno-
logien meget vel blive forældet og erstattet af en ny, hvorfor
det etiske svar, som man med møje og besvær har stablet på
benene, vil være irrelevant, fordi det aktuelle spørgsmål nu går
på en ny teknologiske etiske problemer. På den måde vil etikken
hele tiden halte bagud, og vi får aldrig etik til tiden. Også i
samtalen om det ramte Erling plet: ”Man kan kun have etik til
tiden, hvis man har etik til enhver tid”. På den måde udtrykte
han endnu en dyb visdom. Det, som vort samfund har brug for,
er ikke først og fremmest en masse ’ad hoc etik’. Derimod er
der brug for et etisk beredskab. Man kan næppe forestille sig et
bedre grundlag for det end kombinationen af principper om ba-
sale forhold og fordringer som den menneskelige værdighed,
buddet om næstekærlighed og fordringen om ansvar for natu-

ren. På den måde får man nogle meget vigtige pejlemærker i tilværelsen. På den måde er der basis for et etisk beredskab, som gør det muligt alligevel at få etik til tiden – simpelthen fordi man har etik til enhver tid.

*Tilegnet Erling Tiedemann
i taknemlighed for hans enestående indsats i Det
Etiske Råd og
i håb om, at han i endnu mange år vil bidrage til at
højne
den etiske debat i Danmark.*

*Peter Øhrstrøm er professor ved Aalborg Universitet og var
medlem af Etiske Råd, 2000-2010.*

Den menneskelige vinkel

Af Jeppe Duvå

”Man kan ikke have en formand for Etisk Råd, der illoyalt fører sig frem mod sit råds flertal, og som repræsenterer en linje, der umuligt kan være tilslutning til i det oplyste Danmark, hvor religionens magt over menigmand og dens intolerance stort set er ophørt. Det er ude af takt med tiden og med befolkningen at vælge en religiøs person til formand for Etisk Råd, og det er uforståeligt, at der er udpeget en katolik.”²

Kan man sætte en troende for bordenden i en kreds af mennesker, der i et stort set ikke-troende samfund skal rådgive politikere og myndigheder i etiske spørgsmål? I 2000 blev eksperimentet gjort, da Folketinget udnævnte den tidligere amtsborgmester og kendte katolik Erling Tiedemann til formand for Det Ethiske Råd.

I betragtning af, hvor kontroversiel Erling Tiedemann egentlig er i en normal dansk sammenhæng, er det – og var det i 2000 – slående, hvor afholdt og respekteret han er. Men at den offentlige yndest ikke tog overhånd, fremgår af citatet ovenfor fra et debatindlæg i Politiken med overskriften: ”Ud med Etisk Råds katolske formand”. Det repræsenterer meget godt den del af opinionen, der uundgåeligt måtte være yderst skeptisk over for katolikken, der pludselig blev opløftet til det officielle Danmarks fremmeste rådgiver i grænseoverskridende sager om fosterdiagnostik, biomedicin og genteknologi.

Det gik da heller ikke stille af sig i de tre år, hvor Erling Tiedemann sad som formand, og ofte lå formandens religiøse tilhørsforhold som et mere eller mindre udtalt argument lige i randen af diskussionerne om rådet og dets udtalelser. I det følgende belyser jeg med et par nedslag, hvordan pressen i form af interviews og debatter afspejlede Tiedemanns formandskab.

Den pragmatiske dogmatiker

Det kan godt være, at Erling Tiedemann i fri natur er en katolsk dogmatiker – eller ”en hårdhudet katolik”, som han selv be-

² Niels Nyholm: Ud med Etisk Råds katolske formand. Debatindlæg i Politiken, 22.08.2001

skrev det i et interview i forbindelse med sin tiltræden.³ Og ganske vist havnede han flere gange i mindretal i rådet. Men hans måde at være dogmatisk på er rund og pragmatisk. Dette gik hurtigt op for de fleste iagttagere, og det gik igen i de mange anerkendende, næsten varme omtaler og interviews, han blev til del.

Tiedemann selv betonedede det som en personlig udvikling, der allerede var begyndt, da han i slutningen af 1990'erne var blevet udpeget til menigt medlem af rådet:

”Da jeg kom ind i Det Ethiske Råd, troede jeg, at det var let at tage stilling til etiske spørgsmål, men nu er jeg klar over, at det kan være virkelig svært.”⁴ ”Jeg havde stærke og faste meninger, da jeg indtrådte i rådet. De er der stadigvæk, men jeg har fået flere nuancer på dem, og de er blevet mere underbyggede.”⁵

”Vi skal lade være med at tænke ’etik’ ind i en forståelsesramme af moraliseringen og forbud, fordømmelse og stigmatisering. Tænk meget hellere etik ind i en forståelsesramme af realisme, bæredygtighed, økologi, balance, forankring i det sunde – og det sundes forankring i etikken.(...) Det er egentlig lidt som med De Ti Bud, som mange er tilbøjelige til at forstå bare som ti påbud og forbud, men ved nærmere eftersyn er ti tilbud om et godt liv.”⁶

Så de etiske bandbuller fra den nye formand udeblev, var de fleste enige om. Til nogen forundring og, tør man gætte på, en vis frustration for de mest trosskeptiske meningsdannere, der så på katolikken i Det Ethiske Råds formandsstol som en parallel til, at man havde udnævnt en sharia-tilhænger til formand for Retsplejerådet.

Tilsvarende afviste Tiedemann ideer om, at Den Katolske Kirke nu med ham som etikformand havde erobret en frem-skudt post i kampen for det sande evangeliums udbredelse. I dette interview i det katolske bispedømmes blad Katolsk Ori-

³ Bente Linnea Friis: Tiedemændene slår til. Interview i Berlingske Tidende, 26.12.1999

⁴ Merete Nielsen: Den genetiske glidebane. Interview i Information, 15.11.1999

⁵ Gitte Svanholm: Katolik ny formand for etisk råd. Interview i Kristeligt Dagblad, 23.12.1999

⁶ Leif Kiil Sørensen: Kritik af medicinalindustrien i stiftsbog. Kristeligt Dagblad, 15.02.2002

entering pakkes de dæmpede forventninger i den henseende ind i lidt humor allerede i journalistens spørgsmål:

”Tidligere ville man nok have glædet sig over, at Kirken endelig fik en afgørende indflydelse i samfundet ved at besætte en betydningsfuld post som formand for Etisk Råd. Jeg har imidlertid indtryk af, at udnævnelsen skal ses i et andet perspektiv i en verden, som i de sidste årtier har ændret sig radikalt (...) Hvordan ser du selv på din nye opgave, og hvad vil din rolle blive?”

Tiedemann svarer: ”Jeg tror også, det vil være helt forkert at betragte min udnævnelse til formand for Etisk Råd som udtryk for, at Kirken endelig har fået en afgørende indflydelse i samfundet. Det har næppe heller været det mål, man satte sig i Folketinget, da man fandt frem til, at det skulle være mig.”

”[J]eg kan nok vente, at nogle mennesker uden for Kirken vil reducere mine standpunkter til blot at være det betonagtige resultat af, at jeg er en sort katolik, – og jeg kan sikkert også vente, at i hvert fald nogle katolikker vil se på nøjagtigt de samme standpunkter som udtryk for en total svigten af den rene katolske lære! Men så længe jeg blot måtte blive kritiseret eller mistroet fra begge sider samtidig, vil jeg betragte det som udtryk for, at det trods alle vanskeligheder lykkes for mig at holde mig i hvert fald i nærheden af dydens og sandhedens smalle sti...!”⁷

”Hvor håbløst umoderne!”

Han var ikke sendt på arbejde af Kirken i Etisk Råd. Men Kirkens etik kunne han ikke drømme om at undsige på den nye post. Relativist er Tiedemann ikke:

”Min katolske opvækst har påvirket mig til at se tingene i en større sammenhæng. Det, man politisk kan og vil, skal også hænge sammen med det, man bør gøre (...) Mange mennesker tror, at der ikke er noget, der altid er forkert – at det altid er afhængigt af situationen, men så kom med et eksempel på, hvornår voldtægt eller slaveri er okay. Det er der jo ingen, der kan.”⁸

⁷ Jørgen Hviid: Katolik i formandsstolen i Etisk Råd. Interview i Katolsk Orientering, januar 2000.

⁸ Merete Nielsen: Den genetiske glidebane. Interview i Information, 15.11.1999

”Man bliver mere tolerant over for folk med et andet udgangspunkt [med alderen, jd] – men man skal ikke hoppe på den der med, at alt er relativt, og man i virkeligheden intet ved. Jo, søren susemig er der da noget man ved!”⁹

Og en af de ting, rådsformanden ved, er, at menneskeliv ikke må blive en nyttegenstand. Her stødte offentligheden på et katolsk og Tiedemannsk absolut. Det blev omdrejningspunktet for flere af de debatter, der hoppede fra rådets møder over i medierne, blandt andet da Erling Tiedemann få måneder efter, at han var tiltrådt, i Radioavisen udtalte sin mening om kloningen af menneskeceller:

”Helt personligt er jeg ikke i tvivl om, at vi er på vej ud ad den glidebane, hvor vi skaber menneskeliv for at gøre dette liv til redskab, til middel for andre. Det er efter min overbevisning udtryk for en stadig nedvurdering af menneskeværdet, som jeg finder meget bekymrende.”¹⁰

Og i interviewet i Katolsk Orientering hamrer han naglerne fast:

”*Menneskekloning* er etisk set aldeles uacceptabelt, fordi det indebærer en *tingsliggørelse* af mennesker, der bliver bragt til verden for at blive brugt som et *middel* for andre. Og mennesker må aldrig blive til *ting*, og de må aldrig reduceres til *midler*, men altid betragtes som *mål* i sig selv.”¹¹

Det, at nogen pludselig i en etisk sammenhæng på dansk grund fremførte absolutter, oplevede mange som en helt særlig provokation. Eksempelvis Svend Andersen, professor, dr.theol. og næstformand i Det Ethiske Råd 1991-1993, der var uenig i – som han formulerede det – at ”fosteranlæg har samme beskyttelsesværdighed som et født menneske”:

”Jeg kan godt forstå, at konservative protestanter har den nævnte opfattelse. Men jeg mener ikke, at deres begrundelse er overbevisende i en offentlig etikdebat, hvor religiøse præmisser ikke kan betragtes som en selvfølge. Jeg kan også godt forstå, at Erling Tiedemann som god katolik forfægter sin kirkeledelses standpunkt. Men hans opgave som medlem af Det Ethiske Råd må dog være at gøre en opfattelse gældende, der kan

⁹ Birgit Brunsted: Interview. Dagens Medicin, min kilde er uden datering.

¹⁰ Citeret efter Jørgen Steen Nielsen: En fremskridtsfjende. Ledende artikel i Information, 04.04.2000

¹¹ Jørgen Hviid: Katolik i formandsstolen i Etisk Råd. Interview i Katolsk Orientering, januar 2000. Katolsk Orienterings kursiveringer.

støttes med argumenter, der er tilgængelige for alle, uanset religiøs tro. I sit indlæg (...) indrømmer Tiedemann, at han ikke har sådanne argumenter. Han kalder nemlig udgangspunktet for sit ræsonnement et 'aksiom', altså en ubegrundet præmis. Erling Tiedemann synes at være tilfreds med, at han har sit aksiom, og andre har deres."¹²

Det religiøse grundlag for Tiedemanns positioner i rådet er tydeligvis en skærpende omstændighed.

Således for en Niels Nyholm, lektor, civilingeniør og lic. techn., der i et debatindlæg i Politiken fastslår, at "i forbindelse med debatten om terapeutisk kloning af menneskeceller har han nu gjort det igen – Erling Tiedemann, fremtrædende katolik og formand for Etisk Råd, har igen (...) hen over hovedet på rådets flertal fremført sine katolske, fordømmende synspunkter, som kun støttes af et mindretal i rådet":

"Det er derfor helt uacceptabelt, at det man hører i tv, er formandens middelalderlige, katolsk/religiøst orienterede mindretals synspunkter, som går imod en ellers perspektivrig forskning og udvikling."¹³

Med henvisning til Niels Nyholms debatindlæg følges der i dagene efter op i Politikens læserbrevsspalter, hvor politisk korrekthed ikke omfatter katolikker:

"Endelig er der en, der tør gå imod den forstokkede olding og katolik Erling Tiedemanns bandbullen (...) I min skoletid (for ca. 60 år siden) lærte vi, at katolikkerne (paven) ved hjælp af analfabetisme og bandbullen søgte at holde den brede befolkning nede i uvidenhed, og det er jo akkurat det ET forsøger. Vi må jo håbe, at de der har valgt ET ind i Etisk Råd, afsætter ham så hurtigt som muligt."¹⁴

Men kloningdebatten skaber uventede alliancer. I en ledende artikel i Information beskrives diskussionens hovedperson kærligt-ironisk under overskriften "En fremskridtsfjende":

"Man skulle ikke tro det, når man ser ham, den venlige ældre mand med det milde blik. Men Erling Tiedemann, katolik, amtsborgmester gennem 20 år, siden teologistuderende, nu formand for Det Etske Råd, er et umoralsk menneske. En ky-

¹² Svend Andersen: Samtale eller sandhed. Debatindlæg i Politiken, 20.12.2002

¹³ Niels Nyholm: Ud med Etisk Råds katolske formand. Debatindlæg i Politiken, 22.08.2001

¹⁴ Eigil Pedersen: Utidige Tiedemann. Læserbrev i Politiken, 25.08.2001

niker, der lader hånt om menneskers fremtidige sundhed og velfærd. En samvittighedsløs anti-humanist, der påtager sig ansvaret for et forfærdende skridt baglæns i udviklingen. For Erling Tiedemann er (...) imod kloningen af menneskelige fosteranlæg.”

Skribenten dølger lederen igennem sin sympati i sarkasme og slutter med denne salut:

”Endnu inden nogen patient er helbredt ved genterapi på kropsceller, taler forskere om at lave genterapi på både ufødte fostre og kønsceller. Og de forskere, der vil gå hele vejen og fremstille regulære menneskekloner, har for længst meldt sig. Fremskridtet vil ingen ende tage – når først teknikken er der, kaldes det forbryderisk ikke at bruge den. Det synes folk som Tiedemann, er et problem. De ønsker, at vi skal lære/genlære at tilværelsen ikke er perfekt eller smertefri. At også skæve eksistenser og liv med begrænsninger rummer værdi og berettigelse. At døden er en del af livet. At der er grænser. Hvor håbløst umoderne!”¹⁵

I samme avis i samme debat havde Erling Tiedemann et halvt år før svaret på spørgsmålet: ”Hvad er der i vejen med, at vi tilstræber at forbedre mennesket?”:

”Man vil prøve at manipulere sig frem til det fuldkomne, men det fuldkomne betyder det, der ikke har noget specielt ved sig. Det vil sige, at vi skal afspecialiseres og gøres til en stor grå masse, hvor vi lever i den vægtløse lykketilstand (...) Havde vi haft en Mozart eller Grundtvigs salmer, hvis man havde set på depressionsgenet og afskaffet den slags i tide?”

”Vi skal tænke på, hvad der er det samlede budskab, vi giver vore børn og børnebørn. De kan jo ikke undgå at høre følgende besked: Hvis der havde været noget i vejen med dig, ville vi ikke have haft dig. Det vil sige, at børn må opleve, at accepten af dem – at accepten af deres eksistens er betinget af en eller anden grad af fejlfrihed.”¹⁶

Og der findes, siger rådsformanden i et andet interview, en dyb sammenhæng mellem på den ene side fosterdiagnostikken og på den anden side det omsorgssvigt, som sker over for vore ældre medborgere – herunder diskussionen om eutanasi:

¹⁵ Jørgen Steen Nielsen: En fremskridtsfjende. Ledende artikel i Information, 04.04.2000

¹⁶ Merete Nielsen: Den genetiske glidebane. Interview i Information, 15.11.1999

”De ting hænger meget mere sammen, end man tror. For hvis man i den ene ende mener, at de liv, der ikke kan klare sig, for eksempel et handicappet barn, ikke har værdi, og hvis forståelse af menneskeværd knytter sig til de fejlfri, vil det i sidste ende også føre til omsorgssvigt over for de gamle. For de er som det handicappede barn en samfundsmæssig byrde. Man kan ikke forrå sig i én sammenhæng uden at forrå sig i en anden.”¹⁷

Den empatiske abortmodstander

Det var på forhånd givet, at abort måtte blive et varmt emne, når formanden var katolik. Og det dukkede da også op som en uundgåelig del af debatterne om kloning og stamceller. Kernen var som altid: Hvornår begynder livet, hvilket er det samme som at spørge: Hvad skal der til, før man kan kalde noget liv?

Tidligere næstformand for Det Ethiske Råd Svend Andersen gik igen Tiedemann på klingen i en debat, der inddrog Erling Tiedemanns helt personlige tilblivelseshistorie. Svend Andersen henviste til, at Tiedemann i et indlæg i debatten den 19. november 2002 havde reflekteret over den befrugtning, der resulterede i ham selv:

”Hvordan skal vi helt præcist forstå hans udsagn: ’(jeg) var mig allerede dengang’? Hvilken form for identitet er der tale om mellem Erling Tiedemann den 19. november 2002 og det befrugtede æg dengang i efteråret 1931? Han bruger forskellige udtryk om sig selv: ’biologisk realitet’ og ’liv’. Men Erling Tiedemann er jo som alle vi andre fødte mennesker ikke blot en biologisk realitet og et liv. Han er netop et menneske med personlig identitet (...) Hvilke konsekvenser følger af, at Tiedemann ’var mig allerede dengang’? Hvis hans mor havde fået foretaget en provokeret abort, havde det så været ensbetydende med, at Erling Tiedemann var blevet slået ihjel?”¹⁸

I sit svar konstaterede Tiedemann, at mennesker, der går ind for, at fosteranlæg må destrueres, ikke har det ”godt med en klar holdning til, hvornår menneskeligt liv begynder”:

”For hvis de går ind for, at menneskeligt liv har krav på beskyttelse, så er det jo ikke så heldigt, hvis dette liv er opstået før det tidspunkt, hvor de gerne vil sige ja til at destruere det

¹⁷ Birgit Brunsted: Interview. Dagens Medicin, min kilde er uden datering.

¹⁸ Svend Andersen: Tiedemann før og efter. Debatindlæg i Kristeligt Dagblad, 23.11.2002

for at udnytte det til noget helt andet (...) Hvornår dette tidspunkt nærmere indtræder, bliver i reglen ikke præciseret eller begrundet, men når Svend Andersen spørger, om jeg mener, at jeg ville være blevet slået ihjel, hvis min mor i sin tid havde fået en abort, så antydes det, at tidspunktet for et beskyttelsesværdigt menneskeligt livs opståen, efter hans opfattelse, indtræffer en hel del senere end ved befrugtningen.”¹⁹

Når Erling Tiedemann ved sin tiltræden som formand for Det Etske Råd udtrykte forudannelsen om, at i hvert fald nogle af hans trosfæller ville se på hans standpunkter som ”udtryk for en total svigten af den rene katolske lære”, kan det netop have været hans syn på abort, han tænkte på.

Han fremlagde i interviews en holdning, der nok er entydig, men også rummer de nuancer, der tillader empati med alle involverede parter.

”Erling Tiedemann er imod abort, men han understreger, at han har forståelse for, at Folketinget har vedtaget en abortlovgivning, så længe der er tale om, at abort kun bruges som en nødløsning,” opsummerer en journalist hans holdning et sted.²⁰

”Jeg har personligt et meget afklaret forhold til abort, og det er i enhver henseende sammenfaldende med, hvad man siden min barndom har lært i vores kirke,” fastslår han over for Katolsk Orientering – og tilføjer straks efter: ”... men jeg har også et afklaret forhold til de mennesker, for hvem det er gået galt, og det forhold indebærer, at jeg ikke har en stor fordømmende pegefinger, jeg skal have løftet (...) Vi må overlade til den gode Gud og hans barmhjertighed at dømme over, hvad enhver af os kunne klare, når vi havnede i en paniksituation. Og i Kirken må vi aldrig glemme, at dét, vi er imod, er synden, ikke synderne.”

Herefter uddyber Tiedemann den menneskelige vinkel hjulpet på vej af journalistens spørgsmål, om abortlovgivningen da ikke er uetisk?

”Jeg vil hellere sige, at vores abortpraksis i Danmark er uetisk og ulykkelig. Det må jo aldrig overses, at loven om fri abort blev vedtaget på et tidspunkt, hvor der i forvejen blev foretaget et utal af aborter, lovlige såvel som ulovlige, – især det

¹⁹ Erling Tiedemann: Efter Andersen. Debatindlæg i Kristeligt Dagblad, 28.11.2002

²⁰ Merete Nielsen: Den genetiske glidebane. Interview i Information, 15.11.1999

sidste (...) På en måde kan man godt sige, at vedtagelsen af abortloven ikke uden videre afspejler en accept af abort, men snarere en vis politisk opgiveness over for problemet. Loven kan i så henseende vidtgående ses som en afkriminaliseringslov. Det gør bestemt ikke abort etisk acceptabel, overhovedet ikke. Men det betyder på den anden side, at det store problem for mig at se ikke er abortloven, men den abortkultur, der præger vores samfund,” siger Tiedemann og afslutter: ”For at sætte det lidt på spidsen: Problemet er ikke loven, men aborterne.”²¹

Det vanskeligste job

Hvordan gik eksperimentet med en troende som formand for Det Ethiske Råd?

Nogle fik deres forhåndsskepsis bekræftet: Tiedemann ikke bare lød som et menneske med en etik, der kunne udledes af noget højere end ham selv. Han viste sig at være sådan et menneske. Også som formand for Det Ethiske Råd. Men det er som bekendt kun ikke-troende, der tror, at en tro indebærer, at man har svaret på alt:

”Jeg har aldrig haft vanskeligere job i mit liv end dette her,”²² erklærede den 70-årige formand, da han blev interviewet, kort før hans treårsperiode som formand løb ud.

”Jeg ved slet ikke, om jeg har gjort en forskel,” tilstår han i et andet interview i samme anledning: ”Alle medlemmer af rådet gør den forskel, at vi laver vores redegørelser sammen (...) Jeg har aldrig været alene om et synspunkt, men når der har været flertal og mindretal, har jeg nok snarere hørt til mindretallet”.

”Jeg møder ingen, der siger, at nu skal vi stoppe udviklingen. Alle er egentlig åbne over for udvikling. Og for mig består etik da heller ikke i bare at sige nej. Men det er meget vanskeligt at tage stilling i etiske spørgsmål. Jeg tror da heller ikke, at folk går hjem efter et af mine foredrag og er helt afklarede. Det er nærmere gået dem som medlemmerne af Etisk Råd. De er blevet forvirrede på et højere plan. Etik er dilemmaer og svære

²¹ Jørgen Hviid: Katolik i formandsstolen i Etisk Råd. Interview i Katolsk Orientering, januar 2000.

²² Kirsten Elley: De tre vise mænd. Interview i Morgenavisen Jyllands-Posten, 09.12.2002.

valg. Men vi slipper ikke for at forholde os, selv om det er svært.”^[22]

I et andet tilbageblik konstaterede Tiedemann, at tommelskruerne på beslutningstagerne var strammet betydeligt, siden han indtrådte i Det Etske Råd som menigt medlem i 1997:

”Kravene til politikerne om at træffe hurtige beslutninger og mængden af sager med indbyggede dilemmaer er steget. Men man kan ikke bebrejde politikerne, at de udsætter lovgivningen på de etiske tunge områder, for det er skrækkelig svært at beslutte noget nu, som ikke ser åndssvagt ud om et år. Eksempelvis om kloning og udnyttelse af stamceller. Man skal tænke sig gevaldigt godt om.”²³

Hvis Tiedemann både var respekteret og kontroversiel, da han tiltrådte som formand, var saldoen på begge konti vokset yderligere, da han takkede af. Det prægede portrætter og interviews med formanden op til hans periodes afslutning.

For nok havde han i et vist omfang været mindretallets formand. Men det med troen havde ikke afskrækket offentligheden mere, end at det ved udnævnelsen af hans afløser som formand, præstesønnen og overlægen Ole Hartling, hed, at ”der på nogle områder (er) lagt op til en videreførelse af den linje, som den katolske Erling Tiedemann har repræsenteret”.²⁴

Da han et par måneder før formandsperiodens udløb modtog Kristeligt Dagblads Pris 2002, lød begrundelsen:

”Erling Tiedemann får prisen for sin indsats i Det Etske Råd, hvor han som formand har formået at skabe opmærksomhed og respekt om rådets arbejde med de store og vanskelige etiske spørgsmål. Samtidig har han med sit ståsted i den romersk-katolske kirke peget på, at debatten om etik for ham naturligt tager udgangspunkt i et kristent livssyn og i den forståelse af mennesket, han har udledt heraf.”²⁵

Jeppe Duvå er nyhedschef på Kristeligt Dagblad og katolik.

²³ Dorte Remar: Tro og fornuft. Interview i Kristeligt Dagblad, 12.11.2002.

²⁴ Morten Rasmussen: Portræt af Ole Hartling i Kristeligt Dagblad, 04.12.2002.

²⁵ Dorte Remar: Tro og fornuft. Interview i Kristeligt Dagblad, 12.11.2002.

Transparency, good governance og accountability

- tre af Tiedemanns etiske grundprincipper

Af Lisbet Christoffersen

En forhistorie

Erling Tiedemann har, blandt meget andet, været næstformand for den nu hedengangne Amtsrådsforeningen i Danmark, hvor andre end jeg trådte deres barnesko som medarbejdere i den særegne kombination af forvaltningspraksis og politikudvikling, der karakteriserer politiske sekretariater for ideelle bestyrelser, hvad end disse organisationer nu har et sekulært eller et kirkeligt formål.

Selv havde jeg min første arbejdsdag i Landemærket 10 den 1. marts 1981. Det er en dato, Erling Tiedemann husker, for samme morgen havde Foreningen af Yngre Læger opsagt sin overenskomst for, som en af sygehuscheferne udtrykte det, at skifte fra en akademikeroverenskomst til en arbejdsmands-overenskomst. Det var nu nok næppe lønvilkårene, det skift handlede om, snarere arbejdsvilkårene: 40 timers arbejdsuge, men hvordan definere det for en gruppe medarbejdere, der skal sikre, at det danske sundhedsvæsen er bemandet i døgndrift. Den opgave var nu heldigvis lønkontorets, mens driftskontoret – sygehuskontoret – hvor jeg som spritny fuldmægtig med to blebørn hjemme var hyret ind, 'vandt' opgaven med at sikre, at der var et nødberedskab i de måneder, strejken varede. Så vi gik i gang: tjenestemænd til at sikre, at ingen livstruende funktioner blev nedlagt, overlægerne ind i første række – og forhandlingsteknik, både internt i huset og ved møder med parterne og herunder også med vores egen side i konflikten. Erling Tiedemann fik vi at se i fuld udfoldelse – også da han på Amtsrådsforeningens årsmøde senere tog ordet som den første for at erkende, at den overenskomst, man havde fået givet de yngre læger, både var dyr og dårlig. Hellere selv gå bodsgang end blive væltet.

Det var fine år, der gav mange dyrt tjente lærepenge, men også meget livsvisdom at trække på i de kommende års praktiske og teoretiske arbejde for de tre unge fuldmægtige i sygehuskontoret. Af os tre er Per Okkels nu efter en omvej hjem forbi Aalborg blevet departementschef i selv samme sund-

hedsministerium, mens Peter Damgaard Jensen vel er identisk med den nuværende administrerende direktør i PKA (Pensionskassernes Administration). Selv fik jeg efter nogle år i sundhedsvæsenet mit virke med teoriudvikling inden for et andet af Tiedemanns store interessefelter, religionsret i Danmark og internationalt. I dén forbindelse har jeg til min store glæde kunnet genetableret kontakten med Erling Tiedemann.²⁶ Det var også livsvisdom, der hang ved, måske blandt andet fordi sprogets etiske fordring var groet i samme have (om end ikke alle inden for samme bed) som den, jeg havde færdedes i som barn og ung i Nordsjælland, en kombination af politisk aktivt venstremiljø (af bonde-og-højskole-venstre-kategorien) og kirkelig bevidsthed, der også kom til at præge arbejdsårene i Vestsjælland. De tre principper, jeg vil skrive om i denne tekst, kan imidlertid alle føres tilbage til Erling Tiedemann.

Tre af Tiedemanns etiske grundprincipper

1. Den, der bestiller, skal også betale – den, der betaler, har også retten til at bestille (også kaldet Tiedemann's Øl-princip, hvis man ellers vil tilgive den lidt folkelige oversættelse, men det er altså dén, der holdt ved).
2. Hvis man sætter en stærekasse op, kommer der stær i den.
3. Demokratiet sidder i borgernes højre bukselomme.

Erling Tiedemann har helt sikkert andre principper. Men det var disse tre principper, vi lærte som unge fuldmægtige. Tiedemanns øl-princip kan man genfinde som princippet om *transparency*. Stærekasse-princippet kan selvsagt have mange betydninger, men en af dem er, at når man bruger af andres penge, skal man være endnu mere bevidst om sammenhænge mellem udviklingsbeslutninger og den faktiske udvikling, en erkendelse, der genfindes i begreberne om *good governance*. At demokratiet sidder i borgernes højre bukselomme er en erkendelse af, at når man bruger andres penge og øvrige ressourcer, så skal det også stå klart, hvem der står til regnskab, altså krav om *accountability*.

²⁶ F.eks. er Erling Tiedemann en flittig bidragyder til diverse nordiske og internationale konferencer om religion, ret og samfund, hvor han giver den katolske kirke en værdig og nutidig stemme. Bare i indeværende år mødes vi i Libanon maj 2012 og i Strasbourg efter Sct Hans i juni 2012. Og f.eks. var vi i 2010 på Færøerne til nordisk religionsretskonference – se billedet på denne bogs forside.

I det følgende vil jeg diskutere disse principper nærmere. Givet sammenhængen er det oplagt at diskutere dem i relation til danske trossamfund. For en ordens skyld skal det nævnes, at når jeg ikke inddrager folkekirken forhold i analysen, er årsagen *ikke*, at folkekirken ikke har noget at lære; men folkekirken har sine helt egne problemer. Mere formelt kunne jeg sige, at jeg ikke relaterer denne artikel til sammenhænge mellem grundlovens §§ 4, 67 og 66 (om folkekirken); men til sammenhænge mellem grundlovens §§ 67 og 69 (om de øvrige trossamfund, som jeg i modsætning til grundloven nægter at kalde 'fra folkekirken afvigende').

Gennemsigtighed i forholdet mellem bestiller og betaler

I Tiedemanns ølprincip ligger selvfølgelig en erkendelse af et magtforhold. 'Jeg gir en omgang' udtales af den, der sidder på den høje hest og gerne vil dele sin glæde med andre, men også gerne vil bestemme, hvilket niveau festen skal have. Alligevel er der en gensidighed indbygget: Bestilleren kan ikke blot bestille, uden at gøre sig klart, hvad de andre mon vil have; og modtagerne kan ikke bestille på betalerens regning, det ville være at gøre regning uden vært.

Der ligger imidlertid også i princippet, at det er klart og åbent, hvem der bestiller, hvem der betaler, og hvem der tager imod. Det er især denne dimension af princippet, jeg gerne vil holde fast i, nemlig kravet om, at en virksomhed – hvad enten den er offentlig, privat eller ideel – må have klarhed over kommunikation og ansvarslinjer. I kravet om gennemsigtighed ligger, at enhver virksomhed skal varetage sine opgaver på en sådan måde, at andre klart kan se, hvilke opgaver der løses af hvem og for hvis penge. I internationale sammenhænge ligger der i princippet om *transparency* også, at der ikke må finde nogen korruption sted: ingen penge under bordet, ingen fordele på ublu grundlag, ingen fætter-fætter-favorisering.

Krav til den organisatoriske model

bag bestiller-betaler-konstruktionen

Kravene om gennemsigtighed i forholdet mellem bestiller og betaler hænger endvidere sammen med klarhed over, hvem der bestemmer hvad i organisationen, det drejer sig om, og ikke mindst om klarhed over sammenhænge mellem organisationens formål og de opgaver, der konkret varetages. Altså: skal der bygges stærekasser, så skal det være, fordi organisationen har til formål at skabe bedre vilkår for stærene; for enhver ved jo, at sætter man en stærekasse op, kommer der stær i den. Er

organisationens formål imidlertid opfyldt – der er allerede stær nok i området – så skal man nok overveje andre bygninger; og er organisationens formål slet ikke at fremme stær-befolkningen, så skal de penge, organisationen får ind, nok anvendes anderledes. Der ligger heri altså også en forudsætning om, at det ikke alene er organisationens interne ledelse, der kan have krav på at få information om eller indflydelse på, hvorvidt der skal bygges nye stærkasser. Også det omgivende samfund har betydning for, hvordan og i hvilken udstrækning organisationens formål skal opfyldes præcis gennem bygning af stærkasser.

Vi har her fat i princippet om *good governance*. Governance-begrebet svarer til det danske kompetence-begreb, altså reglerne om, hvem der fastsætter reglerne. Det er disse regler, normer og praksisser, der fastlægger, hvem der autoritativt kan fastlægge organisationens regler, og hvem der på dette grundlag står til ansvar for den konkrete og løbende udformning af stærkasse-princippet.

Til reglerne om *good governance* hører krav om deltagelse fra relevante parter (stakeholders) internt og eksternt i forhold til organisationens ledelse. Endvidere klarhed og gennemsigtighed (jf. ovenfor), effektivitet og målopfyldelse samt overholdelse af *the rule of law*, dvs. af lands lov og ret. Hovedformålet med *good governance* er at realisere organisatoriske og sociale formål med virksomheden, og det er ledelsens opgave at sikre, at det sker på en fair, gennemsigtig og ansvarlig måde i relation til dem, der finansierer virksomheden, dens brugere, dens ledelse, de ansatte såvel som landets ledelse og det omgivende samfund. Der kan således være tale om formelle og uformelle kontraktforhold, procedurer for konfliktløsning af juridisk eller social karakter såvel som normer for information og kontrol med henblik på at sikre en fornuftig balance i virksomhedens tilgang til emnet: Hvor mange stærkasser til hvilke behov.

Krav til omgang med andres ressourcer

Demokratiet sidder således ikke i beslutningstagernes bukselomme, men har helt centralt at gøre med brug af ANDRES penge. Og det gælder i øvrigt, uanset om der er tale om en demokratisk styreform, eller den relevante organisation af historiske, juridiske eller måske endog teologiske grunde har f.eks. en hierarkisk styreform med udnævnelser top down, magtkoncentration og manglende sidste-instans-legitimitet i demokratisk form. Ja, man kunne måske tillade sig at hævde, at der i en så-

dan organisation så meget mere vil være behov for accountability. Offentlige organisationer bruger andres penge og øvrige ressourcer, men det gør kirker og trossamfund også såvel som andre såkaldte indsamlingsorganisationer (og grundlæggende er det samme jo tilfældet med en hvilken som helst ideel organisation såvel som et hvilken som helst firma, medmindre der måske er tale om personligt ejede firmaer). Pointen er, at når en organisation nu grundlæggende bruger andres og ikke sine egne ressourcer, så stiller det nogle særlige krav til ansvarligheden.

Accountability, som er det engelske begreb for disse krav til ansvarlighed, er forpligtelsen for den, der efter ølprincippet ikke alene bestiller men også, jf. stærekasseprincippet, prioriterer opgaverne, til at stå til regnskab for både økonomi og indhold i virksomheden over for dem, hvis penge (og arbejdstid og loyalitet) man bruger af. Ledelsen i en sådan ideel organisation må altså forpligte sig på at være ansvarlig over for sine omgivelser både internt og eksternt, og det gør man bl.a. ved på en klar og gennemskelig måde at give information om prioriteringer, beslutninger og resultater (af både økonomisk og anden karakter). I denne ansvarlighedskæde indgår ligeledes pligten til at tage ansvar for menneskelige, bygningsmæssige og åndelige ressourcer i organisationen.

Men begrebet kan yderligere skærpes til også at rumme en social ansvarlighed i forhold til både interne medarbejdere og det omgivende samfunds forventninger. Her tales om organisationens forpligtelse på f.eks.:

1. Lovgivning om beskyttelse af medarbejdere, sundhed, sikkerhed og miljø.
2. Respekt for grundlæggende menneskerettigheder.
3. Bidrag til at forbedre det omgivende samfund og de fysiske omgivelser.
4. Konstruktive bidrag til et generelt samfundsansvar.

Nu er der jo ingen, der forventer, at en organisation - som f.eks. den katolske kirke i Danmark - alene skal bære samfundets udvikling. Det handler blot om, at man i sine ledelsesbeslutninger skal medtage, hvordan man - givet den opgave, der er kirkens specielle (og den drejer sig ikke om redebygninger, men de kan måske tjene som akronym) - kan indtænke medarbejdernes, de loyale støtters og det omgivende samfunds behov og muligheder og kan gøre regnskab for denne indtænkning.

Ordentlighed som kodeord for den indre sammenhæng mellem de tre principper

I Danmark regner vi på en måde med, at ordentlig forvaltning ligger i generne. Det er selvsagt ikke tilfældet. Ordentlig offentlig forvaltning har tæt sammenhæng med grundlovens regler om, at de offentlige indtægter og udgifter skal beslattes offentligt (ved lov eller offentlig budgetbeslutning), med rigs- og statsrevisorernes virksomhed såvel som med generel forvaltningsret og ombudsmandsinstitutionen. Ansvarlig virksomhedsforvaltning har tæt sammenhæng med lovgivningens krav til at drive virksomhed; og selv ideelle virksomheder som kirker og trossamfund, der organiseres som foreninger eller selvejende institutioner (fonde), er jo ikke automatisk normativt velfungerende. Hvis man grundlæggende mener, det hører til religionsfriheden at organisere sig uden for eller uden om almene retlige krav til driften af ideelle organisationer, så tror jeg, man tillægger religiøse mennesker en mangel på magtbrynde og pengebegær, der ikke har empirisk grundlag. På den anden side er der heller ingen grund til at tro, at ideelle organisationer er mere begærlige end andre efter at bruge andres penge til noget andet end det, de var givet til og undlade at klargøre det over for offentligheden.

Imidlertid er trossamfund automatisk undtaget fra fondsloven,²⁷ dvs. fra den lovgivning, der i øvrigt gælder for almen-nyttige, ikke-erhvervsdrivende fonde.²⁸ I det omfang, trossamfundet modtager gaver efter Ligningslovens §§ 8A og 12, skal der aflægges regnskab for modtagelsen og anvendelsen af disse beløb. I det omfang, trossamfund har søgt om vielsesbemyndigelse (eller i tidernes morgen er blevet anerkendt), indgår der nogle betingelser i denne bemyndigelse/anerkendelse, men der er ikke noget løbende tilsyn med, at disse betingelser overholdes. Og derudover er trossamfund i princippet slet ikke omfattet af nogen lovgivning om en grundlæggende gennemsigtighed, klarlæggelse af organisatoriske kompetenceforhold eller ansvarlighed over for hverken egne tilhængere, bidragydere eller det omgivende samfund.

²⁷ LBK 698 af 11. august 1992, § 1, stk. 2, nr. 3

²⁸ Hvis et trossamfund samtidig er erhvervsdrivende, er man omfattet af lov om erhvervsdrivende fonde, årsregnskabsloven mv. Men som udgangspunkt er det jo ikke det mest karakteristiske for trossamfund at drive erhvervsaktivitet, derfor har denne artikel fokus på de ikke-erhvervsdrivende trossamfund.

Alligevel kan jeg finde budget- og regnskabsoplysninger fra 2009 og fremefter på f.eks. den katolske kirkes hjemmeside (katolsk.dk, se under bispedømme og dernæst økonomi). Det fremgår også klart af teksten, hvad begrundelsen er: der er behov for at vise gennemsigtighed i forhold til giverne i en situation, hvor kirken er helt afhængig af bidragydernes økonomiske tilskud. Det fremgår også af oplysningerne, at der er organisatorisk forskel på Ansgarstiftelsen (bispedømmet) og de enkelte menigheder, ligesom der er en oversigt (stadig under bispedømmet) over råd og kommissioner med en vis beskrivelse af kompetenceforhold mv. Her kan man bl.a. læse, at det er biskoppen, der vælger det biskoppelige råd og en række andre råd, der alle alene har rådgivende funktioner. Man kan også se, at der er menighedsråd i de enkelte sogne, men jeg har ikke kunnet finde ud af, hvordan de sammensættes. Nogen samlet orientering om disse organisatoriske forhold og dermed om, hvem der står til ansvar for hvad, har jeg dog ikke umiddelbart kunnet finde på hjemmesiden (men jeg havde helt sikkert kunnet få de helt præcise oplysninger tilsendt, hvis jeg havde ringet og spurgt) – og det står mig derfor heller ikke klart, om den katolske kirke i Danmark er en erhvervsdrivende fond og dermed omfattet af lov om erhvervsdrivende fonde, årsregnskabslov mv – eller den er en almen fond og dermed undtaget fra fondslovens regler.

Derimod fremgår det af hjemmesiden for ISOBRO (Indsamlingsorganisationernes Brancheorganisation), at den katolske kirke i Danmark er medlem af denne organisation. Dermed har den katolske kirke forpligtet sig selv på at følge de indsamlings-etiske retningslinjer, der er udarbejdet af ISOBRO. Og her genfinder vi de principper, der er gennemgået ovenfor: gennemsigtighed, en klar og synlig organisatorisk model og ansvarlighed i omgang med de betroede ressourcer. Af et vedtaget regelsæt om regnskabsaflæggelse fremgår således, at medlemsorganisationerne forpligter sig på at leve op til 'god regnskabsaflæggelse'. Der skal altså aflægges en årsrapport, som giver svar på hvilken organisation, der er tale om (organisationens grundide), dens formål som udtrykt i vedtægterne samt hvordan pengene skaffes og til hvilke aktiviteter, de anvendes. Samtidig er der opstillet klare kriterier for god regnskabsaflæggelse. Der er endvidere vedtaget et regelsæt om offentligt tilgængelig information, dvs. at en giver skal have en reel mulighed for at vide, at informationen findes, og at informationen desuden skal være nemt tilgængelig og gennemsigtig. Endelig er der udarbejdet en række principper for god indsam-

lingsskik. Her understreges igen nogle nøgleord: respekt for både bidragydere og organisationens integritet og handlefrihed, åbenhed om organisationens formål, ledelse og økonomi samt troværdighed vedrørende indsamlingens formål og brugen af de indsamlede midler.

Man skulle næsten tro, at Erling Tiedemann har haft en finger med i udarbejdelsen af disse principper. For vi genfinder jo i princippet om respekt for integritet og handlefrihed Tiedemanns ølprincip; åbenheden hæftede jeg sammen med stærekasse-princippet: hvis organisationens formål er at bygge stærekasser, så skal det stå klart, hvem der beslutter hvor mange og til hvilken pris; og endelig er troværdighed knyttet sammen med kravene til ordentlig omgang med andres penge.

Selv-regulering versus lovgivning

Det er godt, at indsamlingsorganisationerne har set et behov for på eget initiativ at styrke legitimiteten hos de organisationer, der gerne vil bruge ressourcerne hos både medlemmer, tilknyttede og den brede befolkning. Og det er godt, at mange kirker og trossamfund, herunder den katolske kirke, har tilsluttet sig disse kriterier²⁹.

Det er også godt, at der i de opstillede kriterier er indsat visse kontrolbeføjelser, der især har karakter af sanktion i form af udstilling. Bestyrelsen for ISOBRO kan således påse, at medlemsorganisationerne efterlever de givne retningslinjer, og konkrete sager kan forelægges for et indsamlingsetisk nævn.

MEN. Blandt de mange indsamlingsorganisationer er trossamfundene de eneste, der ikke bagved og underliggende er bundet af den almene lovgivning for fonde. Det indebærer, at det hele hviler på frivillighed. Vil et trossamfund ikke være medlem af ISOBRO – ingen kan tvinge dem. Vil et trossamfund etablere sig på privatejet grundlag med henblik på at give økonomisk fundament for en bedre personlig fremtid i dette liv – ingen kan hindre det.

Så uanset de virkelig fine resultater af ISOBROs arbejde og uanset glæden ved at se, hvor mange kirker og trossamfund som faktisk har meldt sig ind, vil jeg hermed gerne vende til-

²⁹ Det er i denne forbindelse værd at bemærke, at bestyrelsen for Ansgarstiftelsen den 23. maj 2012 har underskrevet en årsrapport, aflagt i overensstemmelse med årsregnskabsloven. Den kan findes på http://www.katolsk.dk/2011_Aarsrapport_faelleskassen.pdf (information på hjemmesiden dateret 10. juni 2012)

bage til et gammelt tema i mine og Erling Tiedemanns drøftelser: Fondsloven bør efter min opfattelse ændres, så kirker og trossamfund automatisk er omfattet, ikke automatisk udelukket. Uanset om staten opkræver kirkeskat engang i fremtiden (et forslag, jeg støtter varmt).

Men det er ikke sikkert, vi bliver enige om regulering af trossamfundenes formelle forhold til både det omgivende samfund og deres egne *stakeholders*. Heller ikke denne gang.

Anvendte kilder

www.accountability.org (besøgt 30-05-2012): the AA1000 Accountability Principles Standard (2008)

<http://www.businessdictionary.com> (besøgt 30-05-2012)

<http://iog.openconcept.ca/en/about-us/governance/governance-definition> (Institute on Governance, Canada. Besøgt 30-05-2012)

www.isobro.dk (besøgt 10-05-2012)

Indsamlingsetiske Retningslinjer for medlemmer af Indsamlingsorganisationernes Brancheorganisation (ISOBRO); Notat vedrørende offentligt tilgængelig information – Indsamlingsetiske Retningslinjer for medlemmer af ISOBRO, vedtaget på repræsentantskabsmøde 3. maj 2004; Notat vedrørende regnskabsaflæggelse – Indsamlingsetiske Retningslinjer for medlemmer af ISOBRO, vedtaget på repræsentantskabsmødet 3. maj 2004.

www.katolsk.dk (besøgt 10-05-2012)

www.transparency.org (besøgt 30-05-2012)

Lisbet Christoffersen er professor (MSO) i Ret, Religion og Samfund, Roskilde Universitet samt tilknyttet Københavns Universitet som professor i Religionsret. Ph.d. (1998) fra Juridisk Fakultet, Københavns Universitet. Uddannet cand.jur. (1979). Arbejdet i sundhedsvæsenets administration; på Udlændingområdet en kort periode; og nu i universitetsverdenen. Medlem af Diakonissestiftelsens bestyrelse. Udgivelser, forskningssamarbejde mv: se <http://forskning.ruc.dk/site/person/lic> .

Salig kardinal John Henry Newman og lægfolkets rolle

Af Czeslaw Kozon

Kardinal John Henry Newman (1801-1890), der blev saligkåret af pave Benedikt XVI den 19. september 2010, er for længst blevet erklæret for én af forløberne for Andet Vatikankoncil.

Én af koncilets mærkesager var at relancere lægfolkets rolle i Kirken, at vække ny sans for betydningen af det almindelige præstedømme, som alle døbte og firmede har del i (Lumen Gentium 10), uden at reducere embedspræstedømmets plads. Koncilet taler meget om det universelle kald til hellighed (Lumen Gentium 40), at alle døbte ikke blot har en rolle at spille i Kirken, men også kan opnå det tætte og intensive forhold til Gud og dermed aflægge et autentisk vidnesbyrd om troslivet, noget, som man tidligere var tilbøjelig til noget eksklusivt eller i hvert fald fortrinsvis at tilskrive gejstlige og ordensfolk.

Selv om lægfolkets rolle og betydning i Kirken i vid udstrækning er blevet anerkendt og synlig, er det stadig forfriskende, ja, næsten provokerende, at læse en ofte citeret passage om lægfolket i kardinal Newmans forelæsningsrække "The Present Position of Catholics in England" fra 1851. Hans udsagn er ikke blot en forudsigelse af noget, der i høj grad er gået i opfyldelse, men også en uddybelse af, hvad der menes med lægfolkets rolle, og en inspiration til yderligere opfølgning.

Det meget velkendte citat, der er at finde i den niende forelæsning i ovenstående række, er lidt omfattende, men gengives her i sin helhed, da næsten hvert eneste ord er ladet med betydning: *"Hvad jeg savner hos katolikker, er den gave at komme ud med, hvad deres religion er. – Jeg ønsker et lægfolk, ikke arrogant, ikke overilet i tale, ikke trættekært, men mennesker, som kender deres religion, som går ind i den, som ved nøjagtigt, hvor de står, som ved, hvad de har, og hvad de ikke har, som kender deres trosbekendelse så godt, at de kan gøre rede for den, som ved så meget om historien, at de kan forsvare den. Jeg ønsker et intelligent, velinformeret lægfolk – jeg ønsker at I øger jeres viden, opelsker jeres fornuft, skaffer jer en indsigt i forholdet mellem sandhederne, lærer at betragte ting, som de er, forstår hvordan tro og fornuft forholder sig til hinanden, hvad der er katolicismens grundlag og principper, og hvor*

Kardinal John Henry Newman

de vigtigste inkonsekvenser og absurditeter i protestantisk lære ligger."

Dette sidste polemiske udsagn skal forstås på baggrund af kardinal Newmans egen trosvandring, hans konversion fra Church of England til Den katolske Kirke, og ikke mindst ses i lyset af en tid, hvor de menneskelige og følelsesmæssige fronter mellem konfessionerne var trukket langt hårdere op end i dag.

Kardinal Newman fortsætter længere fremme: *"I bør være i stand til at komme frem med, hvad I føler, og hvad I mener, samt at føle og mene det; på en forståelig måde at fremlægge jeres modstanderes fiktioner og usandheder for andre; at forklare de anklager, som bringes mod Kirken; ikke for at tilfredsstille blinde fanatikere, men fornuftige mennesker, af hvilken opfattelse de end måtte være."*

Også denne sidste passus virker i dag meget polemisk, ikke mindst fordi vi som katolikker selv har fået et nuanceret og sundt kritisk syn på mange både fortidige og nuværende forhold i vor Kirke.

De polemiske islæt i kardinal Newmans redegørelse er medtaget for fuldstændighedens skyld og for at se det samlede citat i sin historiske sammenhæng. Nogle af hans væsentlige udsagn om lægfolket i citatet kan måske også virke autoritære og patroniserende, hvilket i så fald også skal ses med samtidens briller.

Vi vil nu prøve på at gå lidt mere ind på kardinal Newmans konkrete forventninger til lægfolket, ikke mindst betragtet på baggrund af vor tids udfordringer.

"Hvad jeg savner hos katolikker, er den gave at komme ud med, hvad deres religion er." Trods øget bevidsthed hos lægfolk, bedre uddannelse og kritisk sans, er dette ønske stadig aktuelt og noget, man skal arbejde på at få opfyldt. Som bibelsk underbygning af dette hører vi ofte følgende citat fra 1. Peters brev: *"I skal hellige Herren Kristus i jeres hjerte og altid være rede til forsvar over for enhver, der kræver jer til ansvar for det håb, I har."* (3,15).

Kardinal Newman sigter hermed nok til evnen til at møde søgende og spørgende mennesker samt modstandere og kritikere, men også til det helt fundamentale at en kristen ved, hvorfor han eller hun tror samt lever og handler efter troen.

I datidens England var katolikkerne kun så småt ved igen at gøre sig gældende i det offentlige liv. I århundreder forinden var de tvunget til et liv i tilbagetrækkethed og diskrimination. De, der holdt fast ved troen, gjorde det meget bevidst og ofte under store ofre. Det var således virkelig en bevidst bekendelse at være katolik og følge sin tro.

Kardinal Newman taler dog også i en tid med mange åndelige og sociale nybrud, som begyndte at give de udfordringer, vi også – og i forstærket omfang – kender til i dag. Mennesker er i dag udsat for mange åndelige og ideologiske påvirkninger, som gør, at et nominelt tilhørsforhold til en sammenhæng – religiøs eller national – ikke længere er en garanti for, at man bliver i denne sammenhæng, endsige kan gøre rede for den, forsvare den og leve i overensstemmelse med den.

Videre siger kardinal Newman, at han ønsker sig *et lægfolk, ikke arrogant, ikke overilet i tale, ikke trættekært*. Også dette kan lyde polemisk, som om lægfolket skal kende sin plads, og som om det at være arrogant, overilet og trættekært skulle være en last, som særligt præger lægfolk og det netop i den tids England, hvor Den katolske Kirke indtil kort tid forinden i høj grad var blevet holdt i live af lægfolk i form af familier, der trofast havde bevaret den fædrene tro trods mange afsavn.

Måske ville kardinal Newman på en subtil måde samtidigt advare mod klerikalisme, den negative form for fremhævelse af gejstligheden, der også til tider har manglet ydmyghed. Både præster og lægfolk har brug for ikke at være arrogante, overilede og trættekære. Dette gælder ikke kun i præsters og lægfolks indbyrdes omgang. Præsterne skal ikke længere påberåbe sig privilegier eller retten til ikke at blive sagt imod men være be-

vidste om, at et godt kristent vidnesbyrd kan aflægges af alle, der søger fællesskab med Gud. Lægfolket har sin kompetence både i kraft af uddannelse og andre kvalifikationer og på grund af deltagelsen i Kristi profetiske sendelse i kraft af dåb og firmelse.

Samtidig skal lægfolket også anerkende præsternes særlige tjeneste, plads i liturgien og det særlige lederansvar, positioner, der ganske vist eksponerer præsten men hele tiden skal afspejle et fælles ansvar mest muligt i så mange sfærer af menighedslivet som muligt.

Kardinal Newmans ideal på lægfolket er *"mennesker, som kender deres religion, som går ind i den, som ved nøjagtigt, hvor de står, som ved, hvad de har, og hvad de ikke har."*

At være troende betyder ikke først og fremmest at bekende sig til dogmer men at have et nært forhold til Gud. Det er således ikke et spørgsmål om at have en omfattende viden. Dog har et aktivt og virkningsfuldt trosliv altid måttet bæres af et vist mål af viden om, eller rettere fortrolighed med, hvem vi tror på, og hvordan Han gør sig gældende i vort liv. Uden viden om troens indhold ville vi lade os styre af egne tanker og forme vort liv ud fra de behov og lyster, vi umiddelbart føler; men i en tid med mange bud på sandhed eller undertiden også bevidst fravalg af nogen form for absolut sandhed, er det vigtigt at vide, "hvad man har, og hvad man ikke har," dvs viden om hvad der hører med til troslæren, og hvad der ikke gør.

Uden at være polemisk gælder det også i økumenisk sammenhæng. Mange fordomme kristne imellem er blevet nedbrudt, man er blevet mere bevidst om det fælles trosgods, og man har kunnet hjælpe hinanden med at blive opmærksom på forsømte sider af fromhedsliv og kristen praksis. Dette er ikke blot en ansporing til at søge efter fuld enhed. Disse tilnærmelser danner også en fælles platform, hvorfra man kan møde de udfordringer mod kristen tro og moral, som ikke tager hensyn til forskelle kristne konfessioner imellem men gerne vil eliminere eller mindske kristen indflydelse fra samfund og meningsdannelse.

Alligevel er det vigtigt som katolik at vide, "hvad man har, og hvad man ikke har," ikke for med ny polemik at lægge afstand til andre kristne men for at styrke kendskabet til den del af læren og traditionen, som ud over at skabe vor katolske identitet også udgør Guds åbenbaring til menneskene.

På Kardinal Newmans tid var de konfessionelle fronter trukket hårdt op, og man vidste, hvor man stod, måske ikke altid læremæssigt men i hvert fald sociologisk. Nedbrydning af

fordomme og fælles tiltag må dog aldrig få os til at overhøre Kristi bøn om enhed (jf. Joh. 17,20). Fuld enhed er ikke noget, vi må mene at kunne leve foruden, hvis almindelige menneskelige relationer fungerer, men et udtryk for Kristi vilje og inderligste længsel, som vi ikke må modmodsætte os eller anse for mindre væsentlig.

Kardinal Newman taler udtrykkeligt om kendskab til historien som en vigtig del af et troende menneskes dannelse. Denne understregning af historiens betydning kan vi se i sammenhæng med, hvad han nævner i slutningen af det lange citat, hvor han taler om at kunne afsløre modstandernes urigtigheder og forklare anklager mod Kirken.

Mange af de kritikpunkter, både berettigede og uberettigede, der fremføres mod Kirken, drejer sig om aktuelle spørgsmål. Ligesom man i samfundet som sådant jævnligt beklager den svindende historiske sans, må vi i troens sammenhæng være endnu mere opmærksomme på historien, ikke først og fremmest i akademisk forstand men ud fra bevidstheden om, at Guds historie med os mennesker er noget levende. Som medlemmer af det verdslige samfund har vi brug for at være bevidste om de historiske rødder som kilde til vor identitet.

Er man alligevel mindre afhængig af sine verdslige historiske rødder, kan man ikke være det af kirkehistorien. Ud over at vi er en del af Guds historie med mennesket, det vi kalder frelseshistorien lige fra Abrahams kaldelse over Guds Søns komme til jorden, så er Kirkens fortid også en del af dens nutid: De første kristne martyrs vidnesbyrd gentager sig i nutidens ofte blodige kristenforfølgelser. Kirkens tilstedeværelse i de enkelte lande er resultatet af en beundringsværdig missionærisk iver efter at forkynde det glade budskab nye steder. Mange af Kirkens ordener er gamle, og deres virke i nutiden er en frugt af deres grundlæggeres karisme og nytænkning. Trods behovet for nye måder at formidle troen på bliver fortidens teologiske skoler aldrig overflødige eller helt uaktuelle. Kirkens fromhedsliv er gennem tiderne blevet beriget med nye former, som har vist sig at være holdbare og værd at bevare. Det sidste koncil, som af nogle opfattes som et brud med fortiden, bygger trods sine banebrydende fornyelser videre på tidligere kirkemøders prægning af troslæren.

Kardinal Newman nævner specifikt nødvendigheden af at *"øge sin viden, opelske fornuften ... lære at forstå, hvordan tro og fornuft forholder sig til hinanden."* En øget viden og dyrkelse af fornuften betragtes af mange som erstatning for religionens svar på alle spørgsmål og derfor også som dens endeligt.

Selv om mennesket siden renæssancen var blevet mere autonomt i sin tankegang, og nye filosofiske retninger betød delvise opgør med religionen, kom 1800-tallets ideologier med industrialisering og ekstrem fremtidsstro til at blive en stor og langt-rækkende udfordring for troslivet, på det europæiske kontinent måske mere end i England. Selv om tekniske fremskridt ikke længere betragtes ukritisk, har en skepsis over for dem ikke af den grund betydet, at religionen har genfundet sin tidligere plads i menneskers liv. Uanset vurderingen af tekniske fremskridt og menneskelig autonomi skal tro og fornuft altid danne par og ikke konkurrere, ligesom teologi og filosofi heller aldrig har stået i et grundlæggende modsætningsforhold til hinanden. Fornuften er ikke en egenskab, som skal tøjles af troen men en væsentlig drivkraft, som skal hjælpe os hen imod den. Når man i sin fornuftsbetonede søgen når frem til troen, bliver fornuften ikke parkeret men fortsætter med at lade os spørge for gennem troen at få de svar, den selv må opgive at finde.

I slutningen af citatet kommer kardinal Newman med en slags konklusion eller rettere understregning af, hvad det hele drejer sig om i vort forhold til Gud. Ikke nok med at man skal ”komme frem med, hvad man føler, og hvad man mener,” man skal også ”føle og mene det.”

Også dette er lidt provokerende. Det kan være en stor overvindelse at formulere og bekende, hvad man føler og mener i troslivet; men når denne overvindelse er gennemført, kan både formulering og bekendelse nogle gange være overfladisk, traditionsbestemt, polemisk og instrumentaliseret. Kardinal Newman siger, at vi skal bringes til virkelig at føle og mene det, vi bekender. ”Føle” betyder her ikke at lade sig styre af følelser, hvilket kan gøre os både ustabile og selektive. ”Føle” betyder her snarere, men også i nær tilknytning til det at mene, at man har taget noget helt til sig.

For troslivets vedkommende er det af afgørende betydning. Mange mennesker har været ledsaget af en religiøs praksis, sakramentsmodtagelse m.m., uden at de har følt andet end at skulle gennemføre noget, der hørte med eller var forventet. Både for selv at overleve og for at virke som redskab for Gudsrigets forkyndelse er det vigtig at mene, hvad man står for. Selv om kardinal Newman også appellerer til vilje og bevidsthed, er forudsætningen, at menneskets eget initiativ bliver båret af troens nådegave. Denne nådegave er ikke én, man kan tage selv; men har man taget imod den, vil selv den svageste gnist kunne tænde både accept og vilje til følge op på den i form at engagement og omsætning deraf i både vidnesbyrd og forkyndelse.

Alt det, kardinal Newman gerne vil fremelske hos mennesket, er ikke noget specifikt laikalt, men grundlaget for alle menneskers trosvandring og evne til at gøre en forskel på Gudsrigets vegne over for omverdenen. Kardinal Newman spiller ikke gejstlighed og lægfolk ud mod hinanden. De skal begge i fællesskab synliggøre Kirken, bekende, leve, fejre og udbrede troen. I lægfolket så kardinal Newman et uudnyttet potentiale. Endnu er hele dette potentiale ikke fuldt udnyttet, enten ved at lægfolket endnu ikke alle steder i verden har fået muligheden for at gøre en forskel, eller ved at lægfolket ikke selv har taget imod de muligheder, der tilbydes og appelleres om at bruge.

Når det lykkes, vil en øget bevidsthed og virkning af Kirken som "communio," fællesskab, komme til udtryk; men der vil også være åbnet veje, som kun lægfolk kan bruge som adgang til at nå ud til mennesker, fordi lægfolk i kraft af deres placering i familie, arbejde, politik, medier og samfundsinstitutioner samt egen dannelse besidder en uvurderlig kompetence.

Lægfolks indsats og mobilisering er ikke en erstatning for manglende præster. Det kan godt være, at denne mangel på det sidste har været set som en anledning til at få lægfolk på banen. Skulle der dog komme flere præster, vil lægfolkets rolle stadig være ikke blot aktuel men undværlig, ikke kun for at få nogle ting gjort men først og fremmest for at få opbygget Kirken til et fællesskab, hvor alle tjenester, karismer og talenter fremmes og udnyttes.

Czeslaw Kozon har siden 1995 været den katolske biskop af København.

At se livets ansvar og løfte det

Med udgangspunkt i den katolske kirke har Erling Tiedemann igennem en lang og respektindgydende karriere sat sig vigtige religiøse, værdipolitiske og etiske spor.

Af Morten Thomsen Højsgaard

Nogle forhandlinger trak ud på Christiansborg. Så kirkeministeren kunne alligevel ikke komme til debatmødet. Salen var ved at være fuld. Noget måtte gøres.

Ind ad døren trådte Erling Tiedemann. Han skulle egentlig bare overvære en god offentlig samtale om kristendommens plads i det danske samfund. I stedet blev han spurgt, om han selv kunne tage plads blandt debattørerne i panelet. Nu hvor kirkeministeren manglede.

Det kunne han, Erling Tiedemann. Og han gjorde det fremragende her som ved så mange andre lejligheder.

”Den katolske kirke er min konfessionelle kirke, mens folkekirken er min nationale kirke”, var en af de på én gang kvikke og dybsindige bemærkninger, som den store kirkelige og politiske personlighed trak ud af ærmet den aften.

Erling Tiedemann fremsatte også kritik af de kræfter, som vil neutralisere al religion i samfundet. Der skal ifølge Tiedemann være plads til at have en traditionel gudstro, og religionen må da gerne være synlig i det offentlige rum, selv om en statsminister i et ubevogtet øjeblik vistnok engang sagde noget andet.

”Jeg oplever det sådan”, sagde Tiedemann underfundigt fra kirkeministerens plads i panelet den aften, ”at de, der har den tro, at der ingen Gud findes, mener, at deres tro skal have forrang frem for dem, som har en traditionel tro på Gud”.

Erling Tiedemann er en af den slags mennesker, man altid kan bede om at tage ordet. Og der kommer altid noget interessant og vedkommende ud af det. Ikke kun fordi hans retoriske evner og humoristiske sans er i særklasse. Heller ikke kun fordi han som menneske udstråler ro og overskud. Nej, når der altid er grund til at lytte til Erling Tiedemann, så er det helt enkelt, fordi han har noget at sige, han vil noget, han har substans.

Troen beriger samtalen

Når man kigger på Erling Tiedemanns imponerende lange curriculum vitae, er det tydeligt, hvor inspirationen kommer fra.

Længe før han i hele to årtier slog sit navn fast som en indflydelsesrig amtsborgmester for partiet Venstre i det gamle Vejle Amt, var Erling Tiedemann aktiv i katolsk ungdoms- og skolearbejde. Og længe efter at han formelt passerede enhver tænkelig efterløns- og pensionsgrænse, er Erling Tiedemann fortsat involveret ikke bare i alskens typer af kommunikation med afsæt i den katolske kirke. Han bidrager også aktivt til det økumeniske arbejde i Danske Kirkers Råd. Han er med, når der i international skala diskuteres religionsmøde og forholdet mellem kristendom og islam. Han har siden 1999 ydermere været et dybt respekteret og engageret medlem af Bibelselskabets bestyrelse, hvor han blandt andet har været med til at drive den moderne, digitale udvikling fremad med sikker hånd til gavn for alle kirkesamfund i Danmark.

Hvis nogen skulle tro, at kristne er mennesker, der isolerer sig eller har svært ved at forholde sig fornuftigt til livets realiteter, så kan de passende se på Erling Tiedemann - og komme på andre og bedre tanker. Igennem et langt liv har han formået at kombinere et kirkeligt udgangspunkt med et aktivt og åbent samfundsengagement. Det må være tydeligt for enhver.

Det kirkelige dikterer ikke, hvad han siger eller mener om medier, trafik, økonomi, tobak, genteknologi, folkeskolen eller dommerstanden her til lands. Men troens og kirkens verden leverer inspiration, fornemmer man, som vedvarende skærper argumentationen, beriger samtalen, udvider perspektivet.

Også derfor kunne Erling Tiedemann med overskud i flere år bestride den vanskelige post som formand for Etisk Råd.

Den bedste kirkeminister, vi aldrig har haft

Der findes folk som Erling Tiedemann også i andre partier og i andre kirkelige og religiøse sammenhænge, men det er få, der kan stå mål med kvaliteten i ord og handling.

Erling Tiedemann, som nu i en alder på 80 år, stadig er her og der og alle vegne i det kirkelige og religiøse liv i Danmark, må derfor bestemt også kandidere til titlen ”den bedste kirkeminister, som Danmark aldrig har haft”. Med udgangspunkt i den katolske kirke har han set langt ud over sin egen horisont. Ved siden af det almene politiske arbejde har han igennem et respektindgydende forløb også sat sig vigtige religiøse, værdipolitiske og etiske spor.

Han kan bygge broer over selv dybe forståelseskløfter. Han kan meningsfuldt tænke kirkens tradition ind i en moderne tid. Han kan få minoriteter og majoritet på talefod. Han forstår kunsten at udøve selvkritik. Han har sans for ret og rimelighed. Han tør at gå imod strømmen, når det er nødvendigt. Han træder også gerne hjælpende til selv med kort varsel, hvis andre er kommet i knibe.

Erling Tiedemann kan kort sagt se livets ansvar og løfte det.

Morten Thomsen Højsgaard er generalsekretær i Bibelselskabet. Han har tidligere været redaktør for tro og kirke ved Kristeligt Dagblad samt religionsforsker og ph.d. ved Københavns Universitet.

Samtalens nødvendighed – også for kristne og muslimer

Af Holger Lam

I alle samfundsforhold er samtalen nødvendig. Er det en banal konstatering eller en vigtig filosofisk grundtanke? Er det en elementær menneskelig erfaring, eller er det selve demokratiets forudsætning?

Vi *taler sammen* om det, der er vigtigt for os i alle livets forhold – fra det nære menneskelige – og siger: »Lad os lige sætte os ned og tale sammen«. Vi siger det, når vi gerne vil dele noget med et andet menneske, måske noget ubetydeligt men alligevel vigtigt for vores opfattelse som menneske, så vigtigt, at samtalen nærmest konstituerer vores nære relationer.

Vi bruger i virkeligheden nøjagtigt den samme formulering, når samtalen ikke bare er familiær, men også når en vigtig besked skal gives til én, som ikke er os nær, men hvor meget står på spil – når det kan dreje sig om liv og død, om sygdom eller om en diplomatisk korrektion, en formaning eller et velment råd til en fremmed, en klient eller en patient. Man er ilde stedt, hvis man ikke evner at samtale, hvis man enten ikke vil eller ikke kan, fysisk eller psykisk. Evner man at samtale og kommunikere, kan man opnå andre ting, end hvis man ikke har den samme evne. Banalt, ja måske, men sandt.

Samtalen er naturligvis også en kilde til erkendelse, indsigt, viden og selvindsigt. Vi spørger den, vi møder, og håber på en dialog og nogle svar. Vi forventer oftest at gå klogere væk fra mødet med en anden – hvad enten vi har spurgt om vej eller har spurgt et menneske med livslang erfaring om råd til vores egne eksistentielle problemer – når vi spørger om vej i selve livet.

Når vi møder en fremmed, én, vi ikke på forhånd kender, så er det vist en almindelig kendt erfaring, at så åbnes vores horisont ofte; vi får øjnene op for det andet menneske og dets livshistorie. Man tænker ofte, at man blev klogere på et andet menneske – og på en måde også klogere på sig selv. Man ser nye sider af livet og nye sider af sig selv. Måske bliver man også af og til bekræftet i sine fordomme og tænker sit, men jo tættere man kommer et andet menneske, jo mere er der som regel at lære. Samtalen er en nødvendigt redskab, og vi benytter det uden at reflektere videre over det.

Også for kirker og kristne er samtalen nødvendig. Som for alle andre politiske og religiøse grupperinger. Det pudsige er, at den samtale i en dansk sammenhæng har været mistænkeliggjort. Hvor vi næsten i hvilken som helst anden sammenhæng »sætter os ned og taler sammen«, så har den samtale været vanskelig i en dansk sammenhæng.

Der er næppe nogen tvivl om, at Danmark med en historisk rodfæstet flertalskirke, oprindeligt en statskirke, har haft en tradition med sig i Folkekirken, som ikke har haft behov for en samtale. I Danmark er forholdet yderligere kompliceret af, at det et langt stykke ad vejen er særdeles vanskeligt at finde ud af, hvem der kan samtale på kirkens – eller for dens sags skyld på de kristnes vegne. En hel teologisk retning har i Danmark gjort det til sit teologiske varemærke, at ingen i virkeligheden kan udtale sig på kirkens vegne. Folkekirken har indtil de senere år ikke haft et særligt behov for at »samtale« med andre, blandt andet fordi selvforståelsen har været en majoritetskirkes, vi er »kirken« i Danmark – og de andre kirker og kirkelige traditioner har ganske enkelt været for små og ubetydelige i en dansk sammenhæng til at kunne gøre sig gældende.

Man peger ofte på Sverige og siger, at her har frikirkerne gennem mere end et århundrede været betydeligt bedre repræsenteret – ikke kun i procenter af befolkningen, men også bedre repræsenteret politisk, fx i den svenske Riksdag. Det har formentlig betydet ikke bare et bedre samtaleforum og en bedre samtaleform mellem kirkerne og de kirkelige traditioner i Sverige men også en tidligere politisk proces, som i Sverige førte til adskillelse mellem stat og kirke i Sverige allerede i år 2000.

Man kunne pege på andre lande og kulturer og forklare, hvordan enten et mere politisk sekulariseret land har ligestillet kirkerne, så samtalen har været nødvendig for at holde sammen over for statsmagten – eller man kan fokusere på lande, hvor forholdet mellem kirkerne ikke har været præget af én kirke, men af fx to kirker som i Tyskland, hvor samtalen bliver nødvendig af andre – ofte også praktiske – grunde. Det sker fx, når katolikker og lutheraner skal vies, og man støder ind i forskellige kirkelige problemer.

Det er et velkendt faktum for den lille kreds af mennesker, som kender til noget så specielt som samtaler mellem kirker – for de findes faktisk, og der føres endnu bilaterale samtaler mellem kirker – at det er en sjælden og vanskelig øvelse i Danmark. I landene omkring os har den lutherske kirke efterhånden ført samtaler mellem de største af de andre kirkelige retninger og traditioner. I disse samtaler nedfældes hvilke hi-

storiske og teologiske grunde, der har været anledning til adskillelse mellem de pågældende kirkesamfund – og i hvor høj grad man stadig mener, at disse forhold gør sig gældende og er medvirkende til, at kirkerne ikke kan fejre gudstjeneste sammen, dele præster eller åbne nadverfællesskabet for hinanden.

I den internationale dialog mellem kirkerne har nogle enkelte danske teologiske kapaciteter gjort sig gældende, men de er ofte blevet mistænkeliggjort af det gode teologiske selskab. Ved et valg til biskop i folkekirken for femten år siden blev de kandidater, som kunne gå ind for brugen af en såkaldt »lysglobe«, således mistænkeliggjort, fordi »lysgloben« angiveligt skulle være en »katolsk« tradition, som nu sneg sig ind i den evangeliske-lutherske folkekirke. Det var i sig selv et tegn på, at det i Danmark aldrig har været en fordel at have erfaring fra samtaler og samarbejdet mellem kirkerne, når man skulle vælges til biskop, det har snarere været anset som en akilleshæl, mens det fx i en svensk sammenhæng nærmest har været en forudsætning, at en svensk kandidat skulle have samtaleerfaring for overhovedet at kunne komme på tale som en mulig biskop.

Traditionelt har man kaldt samtaler mellem kirker og kristne for »økumeniske« samtaler og »økumenisk« samarbejde. Men selve ordet »økumeni« er det lykkedes at mistænkeliggøre i dansk sammenhæng – således at det i nogen sammenhænge anses for umuligt at bruge på samme måde, som det ellers bruges på fx tysk eller engelsk som helt naturligt dækkende samtaler og samarbejde mellem kirker. Man benytter sig i stedet af det for nogen mere neutrale »mellemkirkelige samtaler«.

Sandt nok har økumenisk samarbejde også været beskyldt for i sit projekt ikke kun at være forbeholdt teologiske samtaler, men det økumeniske samarbejde har også indeholdt politiske dimensioner, som toneangivende danske kirkefolk har taget voldsomt afstand fra. Det er en diskussion, som man i forskellig grad kender fra andre lande og fra andre kirker verden over, men få steder har selv samtalen været så mistænkeliggjort som i Danmark.

Samtalen mellem kirkerne er nødvendig og bliver ved med at være nødvendig, så længe vi har forskellige kirkelige traditioner repræsenteret i Danmark. Umærkeligt er der gennem de seneste årtier kommet flere til. Flere katolikker er kommet til Danmark. Flygtninge og andre indvandrergrupper er ikke altid muslimer, slet ikke, men ofte kristne fra andre kirkelige traditioner end den i Danmark fremherskende, evangelisk-lutherske kirke.

Folkekirken er nødt til at forholde sig til disse stærkere grupperinger og besinde sig på, om de er samtalepartnere, og i hvilket omfang de er i familie – eller om de fortsat skal betragtes som »fremmede fugle« i dansk kirkelig sammenhæng. Hvis de allerede blev anset som kirkelige familiemedlemmer, så kunne de for længst have overtaget flere af de tomme kirker i København, som nu skal lukkes, og som man diskuterer, hvad de dog skal bruges til.

Man må forvente, at den kommission, som i den kommende tid skal arbejde med en fremtidig struktur for folkekirken, også indirekte vil berøre eller i hvert fald føre til en ordning af de andre trossamfunds forhold. I den sammenhæng bliver det også nødvendigt at forholde sig til hinanden som kirker – ikke bare som ligestillede trossamfund, men også i forhold og i samarbejde med hinanden. Hvad betyder det således, at kirkerne er fælles i deres bekendelse til den treenige Gud? Er man konkurrenter, samtalepartnere eller ligefrem »medlemmer af samme familie«? Og hvad betyder det konkret for de kirkelige strukturer i fremtidens Danmark? Vil nogle af kirkerne slå sig sammen, som det for nyligt er sket i Sverige? Og vil kirker blive ligestillet i det danske samfund?

Mens alle disse spørgsmål dybest set interesserer og berører ganske få mennesker direkte, er hele den økumeniske diskussion, som den foregik for bare ti-tyve år siden, blevet overhalet af en anden nødvendig samtale: Samtalen mellem trossamfund og troende fra forskellige religioner.

I Danmark foregår samtalen ikke mindst i muslimske-kristne samtalefora. Denne samtale er aktualiseret af politiske grunde og kampen mod den såkaldt fundamentalistiske islam men naturligvis særligt på grund af det øgede antal muslimer i Danmark. De er i dag synlige i bybilledet på en helt anden måde end for bare femten år siden. Det føles naturligt for nogle kristne at være i samtale med disse muslimske grupperinger. Men igen er det i høj grad lykkedes i en dansk sammenhæng at mistænkeliggøre denne dialog. Folk, der indgår i samtalen, kaldes »naive« og »godtroende«, og samtalens nødvendighed betvivles. Den anses af nogen vel nærmest for at være et forræderi og i bedste fald nyttesløs. I virkeligheden utroligt i det demokratiske Danmark, hvor vi vel roser os af demokrati, frihed og debat som bærende værdier for vores samfund.

Det hjælper formentlig ikke, at de, der indgår i denne samtale, taler om, at fordomme bliver gjort til skamme, men også at man bliver klogere – klogere på islam og kristendom men også klogere på sig selv og sin egen religiøse overbevisning.

Når vores modtagelse og samtale med vores muslimske medborgere i et tilbageskuende blik over de seneste tre årtier en dag gøres op, vil billedet stå tilbage af et samfund, som fremmedfjendsk og umodent ikke var parat til at åbne sig for en samtale med mennesker fra en anden religion, endog en monoteistisk religion med samme rødder som den jødisk-kristne. Et sørgeligt kapitel i Danmarks nyere historie, hvor forhindringer af alle arter blev bragt i spil for at undgå, at muslimer kunne opnå samme ret til at praktisere udøvelse af deres religion frit i det danske samfund. Fra vanskelighederne ved at få etableret en muslimsk begravelsesplads og til etableringen af moskeer og muslimske institutioner, et arbejde, som stadig er fyldt med forhindringer og uden videre statslig støtte. Et arbejde, som fortsat fyldes med det modsatte af samtale og samarbejde, nemlig mistro og had.

I vores nabolande har man på flere måder grebet denne samtale anderledes an. Det har bl.a. bevirket, at de muslimske grupperinger med større grad af ansvar og med den større tillid, de er blevet mødt af, er blevet styrkede, og at det har samlet dem i fællesråd, som vi ikke ser på samme måde i Danmark. I Danmark er samtalepartneren diffus og organiseret i et hav af etniske og kulturelle grupper, som vanskeliggør en fælles samtalepartner. Samtalepartneren er blevet majoriseret og er gjort svag. Det er ikke mindst et problem for de kræfter blandt muslimerne, som netop har øje for samtalens nødvendighed, og som gerne ser sig som en del af det danske samfund, som roser sig af værdier som frihed og demokrati.

I alle samfundsforhold er samtalen nødvendig. Ofte er samtale en svær kunst, og samtalen bør være fri i den forstand, at den ikke er bundet af én dagsorden eller af et bestemt mål. Man er ligestillede, når man sidder over for hinanden og åbner sig for hinanden. Samtalen kan føre nye steder hen. Man kan blive klogere – og man kan blive skuffet. Man kan føle sig bedraget, men man kan også opnå det ypperligste, når man vinder nye indsigter sammen. Der er også på dette område ingen vej uden om samtalens nødvendighed.

Holger Lam er cand.theol., baptistpræst og repræsentant i Danske Kirkers Råd.

Sheik Tiedemann

Af Asmat Mojaddedi

Som menneske kan man håbe på, at man på sin vej i livet møder mennesker, der via deres virke kan fungere som en nøgle til forståelse af forhold, der umiddelbart ikke kunne forstås på anden måde. Det er kun få mennesker, der kan præstere at handle i en oprigtighed og i en passion, så de i deres handlinger kan påvirke andre på kort tid samtidig med, at de via deres handlinger kan være med til at samle mennesker i fælles forståelse.

Jeg har via mit virke som formand for Muslimernes Fællesråd haft den udsøgte fornøjelse at have mødt sådan en person: Sheik Tiedemann. I den muslimske verden kaldes mennesker, der er lærde og samtidig har lagt en del somre bag sig for "Sheik". Det er da også det, vi med et glimt i øjet kalder Erling for, når vi omtaler ham i forbindelse med det muslimsk-kristne dialogsamarbejde.

Erling Tiedemann er for mig et fremragende eksempel på en personliggørelsen af det berømte Kierkegaard citat: *"At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der."* Samtidig udviser Erling en ydmyghed over for sin omverden, som for mig er det bedste bevis for, at han lever sin religion, som religioner skal leves. Når denne ydmyghed så krydres med et skarpt intellekt, bliver det helt unikt. I denne sammenhæng vil jeg helst citere et af Erlings egne digte, som for mig i klarhed beskriver hans arbejde med dialog:

*Thi sandheden er aldrig bare simpel,
hvor enkel end dens indre kerne er;
det er for mennesker jo svært at gribe
dens helhed og forstå dens væsen let.
Vor ufuldkommenhed har det som virkning,
at vi ad gangen kun kan se den delvis.
For os det derfor er så helt nødvendigt,
at vi erkender den komplementært,
og at vi ganske klart kan akceptere,
at sandheden er netop ikke klar.*

Erling Tiedemann nyder stor respekt blandt muslimer baseret på hans oprigtige og ærlige tilgang til dialog. Det skal dog

nævnes, at der er flere af os, uanset religiøs baggrund, der også bruger Erling til at finde ud af, hvad der er det sidste nye inden for informationsteknologien. Trods at han fylder rundt, og det er med et flot 8-tal foran, så kan Erling stadig fortælle os andre halvstuderende røvere, hvad der er ”hot”, og hvad der er ”not” inden for IT.

Det har været fantastisk for mig personligt, men også som muslim, der er interesseret i dialogarbejde, at kende Erling. Jeg ser frem til at kunne fortsætte mit arbejde med ham og ser frem til at kunne bidrage med yderligere fælles oplevelser i dialog-samarbejdet til hans festskrift, næste gang han har rund fødselsdag. Tillykke med fødselsdagen Erling!

Asmat Mojaddedi er læge og formand for Muslimernes Fællesråd.

Foto: Anker Tiedemann

Erling med sit yngste barnebarn, Tim.

Foto: Anker Tiedemann, 1955

Til messe i Chartres

Af Erik Norman Svendsen

En solrig søndag i maj 1989 tog min kone og jeg toget fra Paris til Chartres, der ligger omkring 80 km sydvest for Paris, for at se Domkirken og dens berømte glasmosaikker. Inspirationen hertil var et foredrag om Ribe og Ribe Domkirke, hvor taleren sammenlignede de to middelalderbyer og deres prægtige katedraler. Både i Ribe og Chartres er byen opstået rundt om domkirken, som er den centrale og alt dominerende bygning. De to katedraler ses derfor på lang afstand, knejsende højt over det flade landskab og den omgivende bys tage.

Besøget i Chartres blev uforglemmeligt at flere grunde. Byen er kendt som pilgrimsmål og rummer en velbevaret middelalder-bykerne, hvor igennem floden Eure, en biflod til Seinen, løber. I søndagssolen oplevede vi byen som ren idyl og gav os tid til at gå på opdagelse. Det var dog besøget i den imponerende gotiske domkirke – Cathédrale Notre-Dame de Chartres – der bar prisen. Opførelsen af kirken begyndte i 1145, men den 10. juni 1194 brændte næsten hele katedralen samt store dele af byen.

Størstedelen af den nuværende bygning blev opført i perioden 1194 til 1220, og dens berømte glasmosaikker er fra begyndelsen af 1200-tallet. I 1979 blev katedralen optaget på UNESCOs liste over verdensarven.

Under besøget i domkirken bemærkede vi, at der skulle holdes pilgrimgudstjeneste senere på dagen. Vi besluttede derfor at vente til om aftenen med at tage tilbage til Paris, så vi kunne deltage i gudstjenesten i det imponerende kirkerum. For en kirke skal helst opleves under en gudstjeneste, hvor samspillet mellem arkitektur, kunst, liturgi og musik kommer til fuld udfoldelse. I god tid indfandt vi os i kirken, der næsten allerede

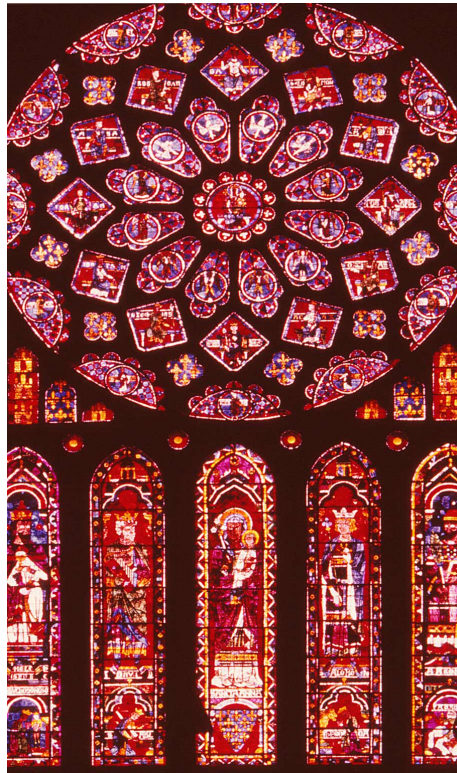

Foto: Anker Tiedemann, 1955

var fuld af unge mennesker, og stadig flere kom til. Overalt sad de på bænke og gulv og med deres lette oppakning inden for rækkevidde. På vores spørgsmål svarede de, at de var studerende fra Sorbonnes universitetet i Paris, og havde været undervejs til fods som pilgrimme i tre dage.

Ventetiden blev udnyttet til at synge franske salmer på ildfulde franske melodier. I det store kirkerum sørgede to dirigenter for, at alt forløb samstemmigt. Salmesangen løftede sig op mod de himmelstræbende hvælvinger, så det var ikke vanskeligt for et par nordiske lutheranere at føle sig godt tilpas. Tilpasheden holdt sig gudstjenesten igennem. Sjældent har jeg oplevet så medlevende en menighed.

Prædikenen ved den stedlige biskop var på fransk og ikke ganske forståelig for mig. Min kone er bedre til sproget og kunne fortælle, at biskoppen særligt appellerede til de unge akademikere og foreholdt dem deres ansvar for samfund og kirke. Men selv om jeg ikke forstod ret meget af prædikenen, nød jeg den direkte og appellerende form. Af de unges ansigtsudtryk fremgik, at de fulgte interesseret med. Kommunikationen fungerede trods rummets størrelse.

Da nadveren skulle begynde, gik det op for mig, at den ville blive uddelt ved adskillige ”stationer” rundt om i kirken og under begge skikkelser. Ved hver ”station” stod en præst og et lægt medlem af menigheden m/k. Det var overraskende for

mig, men jeg fik efterfølgende fortalt, at det var skik ved denne slags gudstjenester. Da de unge rundt om os rejste sig for at modtage brød og vin, rejste min kone og jeg os også og modtog nadverelementerne som det mest naturlige af alt. Vi gjorde os ikke engang særlige teologiske overvejelser. ”Gør dette til min ihukommelse!” siger Herren. Det ville have været en mærkelig reaktion at undlade at deltage af teologiske grunde. Et brud på det fællesskab og den tro, som vi trods alt er fælles om i vore kirkesamfund, og som udfoldede sig frit og medrivende under messen i domkirken i Chartres.

Da vi efter mere end to timers gudstjeneste gik til togstationen, var vi enige om, at hvis Martin Luther skulle have befundet sig i domkirken denne dag, ville han have nikket glad og sagt: ”Ja, det er netop sådan jeg forestiller mig en evangelisk gudstjeneste.”

Jeg har siden fortalt herom til katolske venner. De fleste har forstået, hvorfor vi som lutheranere den dag deltog i nadveren i en katolsk kirke. Det er for øvrigt også sket siden hen, når vi har rejst i udlandet og efter sædvane gået i kirke om søndagen. Men aldrig så indlysende som i Chartres, hvor nadveren blev en bekræftelse på det fællesskab, der er mellem alle Kristustroende på tværs af kirketraditioner og teologiske forskelle.

Det har altid været mig en anfægtelse, at nadveren som fællesskabets måltid adskiller kristne af forskellig konfession. Ikke mindst i vore dage, hvor det økumeniske står højt på kirkernes dagsorden. Jeg kender naturligvis forskellene mellem katolsk og luthersk nadverteologi, embedsopfattelse og tradition. Men for mig er nadveren ikke først og fremmest et spørgsmål om den rette teologi eller embedsforståelse eller tradition, men om en praksis, der udspringer af Jesu ord og befalinger. Som Paulus skriver i sit Første brev til menigheden i Korinth (11,23-26):

Jeg har modtaget fra Herren og også overleveret til jer, at Herren Jesus i den nat, da han blev forrådt, tog et brød, takkede, brød det og sagde: ”Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!” Ligeså tog han også bægeret efter måltidet og sagde: Dette bæger er den nye pagt ved mit blod; gør dette, hver gang I drikker det, til ihukommelse af mig!” For hver gang I spiser dette brød og drikker bægeret, forkynder I Herrens død, indtil han kommer.

Det er Jesus selv, der tyder og tydeliggør, at nadveren er udtryk for hans selvhengivende kærlighed. Efterfulgt af opfordringen: ”Gør dette til ihukommelse af mig.” Den ihukommel-

se skal ske, når de kristne kommer sammen, for derved forkyn-
der vi Herrens død og dens betydning for alverden. I vores
sammenhæng vil det naturligvis ske i det kirkesamfund, hvor vi
er medlemmer og går i kirke. Men i vore dage sker det også i
mange andre sammenhænge, f.eks. på rejse eller længerevaren-
de ophold i udlandet, ved økumeniske gudstjenester, og når
folk af forskellig konfession bor sammen og gerne vil modtage
nadveren sammen.

Jeg er naturligvis ikke ude på at suspendere teologiske stu-
dier og drøftelser mellem kristne af forskellig konfession. Den
drøftelse kan være særdeles nyttig, også med folk fra ens eget
kirkesamfund. Herved lærer man både noget om hinanden og
om sig selv, og man får mulighed for at nå til dybere forståelse
af den kristne tro. Netop den sidste menneskealders fokusering
på økumeniske samtaler f.eks. om retfærdiggørelsen finder jeg
er en lykke for vore kirker, også selv om vi ikke når til fuld-
stændig enighed eller må konstatere, at vi ser afgørende for-
skelligt på sagen.

I mine år som biskop over Københavns stift har jeg haft
den glæde at samarbejde med katolikker i forskellige vigtige
sammenhænge, bl.a. i Bibelselskabet, Folkekirkens Nødhjælp
og Danske Kirkedage, lige som jeg har været officiel gæst i an-
dre kirkesamfund til forskellige fejring. På det personlige
plan har jeg haft et godt samarbejde med biskopperne Hans
Martensen og Czeslaw Kozon og dette festskrifts anledning Er-
ling Tiedemann, som jeg i en årrække sad sammen med i Bi-
belselskabets bestyrelse. Det har været en berigelse at kende
dem og ind imellem tage en teologisk holmgang i venskabelig
uenighed.

Nordiske katolske og lutherske biskopper har mødtes hvert
andet år for at orientere hinanden om vigtige spørgsmål og for
at drøfte de uenigheder, som reelt eksisterer. Biskop Czeslaw
vil ikke genkende til, at bl.a. jeg i den sammenhæng flere
gang har rejst spørgsmålet om at kunne deltage i nadverfejring
hos hinanden.

Særligt husker jeg den store økumeniske gudstjeneste nyt-
årsnat år 2000 i Vor Frue Kirke i København, hvor vi sammen
med repræsentanter fra de fleste danske kristne kirkesamfund
gik ind i det nye årtusinde i fælles bøn og lovsang. Men det var
uden nadverfejring af hensyn til katolikker og ortodokse og
blev således ikke helt det vidnesbyrd om fælles tro, som var in-
tentionen. Men oplevelsen i Chartres en søndag i maj 1989 står
stadig lyslevende i erindringen og minder mig om, at det ikke

behøver være så svært at finde brugbare måder at kunne modtage hinanden ved Herrens bord.

Erik Norman Svendsen er Kgl. Konfessionarius og biskop.

Foto: Anker Tiedemann, 1955

Katolikken Erling Tiedemann

Af Ole Schnell

Jeg har aldrig været tæt på Erling Tiedemann, men jeg er en af de mange, der har mødt Erling Tiedemann mange gange i mit liv, og de møder har vakt respekt, ja nærmest beundring fra min side, og det vil jeg gerne begrunde. Jeg har dog aldrig forstået, at Erling Tiedemann er venstremand, men det siger måske mere om mig end om ham.

Det, Erling Tiedemann og jeg har til fælles, er glæden ved at være katolik, også når det er svært at være katolik. Og så er vi begge politiske idealister og har været politisk aktive i mange år, men aldrig i samme parti, og jeg har aldrig været på Erling Tiedemanns politiske niveau.

Jeg mødte Erling første gang, da jeg var ca. femten år, som en lærer, jeg beundrede på en Øm-lejr (katolsk ungdomslejr). Nu kan jeg jo se, at han kun er ni år ældre end mig. Men ni år er også meget, når man kun er femten år.

Langt senere mødte jeg Erling Tiedemann som min politiske chef i 1970 til 1975. Han var dengang formand for Vejle Amts sygehusudvalg og jeg sygeplejerske / afdelingssygeplejerske på Brødstrup Sygehus. Det spiller en rolle, at det var et af de syv decentrale sygehuse i Vejle Amt. Det var nemlig Erling Tiedemanns ambition, at bevare et decentralt sygehusvæsen, som alle kunne være rigtige menneske-centrerede sygehuse. Det var før lægerne fik nedlagt den del af lægeuddannelsen, som først og fremmest skulle afhjælpe de lidelser, som de fleste mennesker kommer ud for i deres liv (Almen Kirurgi og det, der dengang hed Almen Medicin). Erling Tiedemann ville forhindre, at sygehuse blev så centraliserede og specialiserede, at specialerne var vigtigere end patienternes lidelser. Og det var også tæt på at lykkes, for Erling Tiedemann var en af de meget få politikere, der virkelig ønskede at leve op til deres ansvar for at lede sygehusvæsenet, så de opfyldte almindelige menneskers primære behov.

Det var også i de år, at Erling Tiedemann var medstifter af ”Selskab til medicinsk prioritering”. Det er et selskab, der stadig er mere brug for, men der er for mange politikere og læger, der ikke tør tænke de nødvendige tanker. Det tør Erling Tiedemann.

Når dette er interessant ved Erling Tiedemanns 80-årsdag, er det fordi det viser nogle af Erling Tiedemanns mange evner og hans politiske tæft.

Det var lige efter kommunalreformen i 1970. Situationen var den, at regeringen var socialdemokratisk, og den gang var det den, der ville centraliserer for enhver pris. Erling Tiedemanns parti Venstre havde dengang et slogan der hed ”det nære samfund”, og Erling Tiedemann mente noget med det.

Hvad gjorde Erling Tiedemann så? Han brugte, så vidt jeg kunne se, *fire værktøjer* for at nå målet:

1. Teknologien (selvfølgelig, når det er Erling Tiedemann). Den teknologi, der fandtes, var først og fremmest faxen. Han fik installeret dette helt nye værktøj, så han kunne dokumentere, at de syv sygehuse trods den geografiske afstand var lige så godt knyttet sammen, som hvis de havde været afdelinger i samme sygehus. Og Erling Tiedemann kunne så vise ministeriet og Sundhedsstyrelsen, at Vejle Amt havde et centralt sygehusvæsen, som bare lå på forskellige adresser ☺.

2. En anden meget vigtig forudsætning for, at det kunne lykkes var, at Erling Tiedemann ***vandt de andre politikere i amtet for sin idé*** selv om de var valgt til at være hans modstandere. Det kunne den dygtige, politiske håndværker Erling Tiedemann også. Ikke ved at trumfe sine idéer igennem, men ved at vinde modstanderne for ideerne, så det blev deres fælles idé. Det gjorde han i stor respekt for deres holdninger og deres personligheder. Til dette er der en anden ting, jeg har bemærket i Erling Tiedemanns måde at drive politisk håndværk på.

Vi kender alle Erling Tiedemanns dejlige vid. Det er en af de ting, der altid gør det til en stor oplevelse at være sammen med ham, hvad enten han holder foredrag, holdt politisk tale, eller vi var sammen om et sagligt møde. Men jeg har aldrig oplevet, at han brugte disse evner til at nedgøre sine politiske modstandere.

3. Erling Tiedemann ***vandt sygehuspersonalet for ideen*** om, at det skulle beholde dets små og velfungerende sygehuse og samtidig være ét sygehusvæsen. Jeg var en af de politisk aktive ansatte (som aktiv socialdemokrat), som han vandt 100 % for ideen ☺. Bl.a. indførte han det første personaleblad, der var fælles for et helt sygehusvæsen, hvor personalet virkelig blev hørt og kunne nyde medindflydelse. Personalebladet ”PULS”.

4. At Erling Tiedemann også kunne ***overbevise Vejle Amts vælgere*** siger næsten sig selv.

Erling Tiedemann bruger gerne teknologien og altid til noget praktisk.

I de år oplevede jeg også, at Erling Tiedemann aldrig blev ”kvalt” af de mange papirer. Jeg opdagede, at han brugte den dengang nyeste teknik, tekstbehandling, til at holde overblikket uden at blive ”kvalt” af sagerne. Og siden har han jo også brugt og behersket teknologien, efterhånden som den blev udviklet, og altid set nye muligheder i den. Det er ikke underligt, at det var ham, der sammen med Frans Meyer lancerede Danmarks en af første podcast ”katpod.dk” og sammen med andre vores uundværlige katolske arkiv ”www.Catholika.dk”.

Erling Tiedemann sagde ved et møde i Danske Kirkers Råd, at han som barn af og til måtte bebrejde Gud, at han skulle vokse op med to alvorlige handicap: At være anderledes både som katolik og som rødhåret. Og han sagde, at han ikke fik andet svar end ”min nåde er dig nok” (2 Kor. kap. 12 v.9). Ja, jeg skal da også love for, at Erling Tiedemann har fået megen ”nåde” eller nådegaver. Men vigtigere er, at han har brugt de mange forskelligartede talenter, han har fået på en måde, så vi er mange, der har nydt godt af det. Han har ikke gravet sine talenter ned. Han har haft mod til at sætte sit lys på en stage til glæde for os alle.

Da Erling Tiedemann gik af som amtsborgmester og formand for Amtsrådsforeningen, gik han ikke i ”kloster” men næsten. Som bekendt flyttede han og Vivian til Paris og senere til Rom for at studere teologi og sikkert også for at sadle helt om.

Da de kom hjem igen, troede vi, at han og Vivian endelig skulle nyde deres otium. Men nej. Han stillede sig til rådighed for vores katolske kirke. Det kunne vi jo egentlig have sagt os selv. I en katpod udsendelse sagde Erling: ”Pension er ikke noget man går på, det er noget man lever af”.

Men hans politiske fortid indhentede ham også snart. Han blev selvfølgelig udpeget til medlem af Etisk Råd og senere formand for rådet. Det medførte igen en lang og lærerig periode, hvor vi, der fulgte arbejdet, igen blev imponeret over hans evner til at sætte sig ind i fremmed og vanskeligt stof, uddrage de etiske dilemmaer og konkludere på dem.

Etisk råds forpligtelse til at publicere og engagere befolkningen deltog Erling i med den vanlige flid, hvad enten det var i Thisted eller København, der var brug for ham. Som menneske, katolik og som sygeplejerske var jeg igen dybt imponeret over ham og taknemmelig. Her kom hans samarbejdsevner og hans respekt for andres holdninger igen til deres ret.

Jeg har ofte været stolt af ham som en Kirkens stridsmand og ikke mindst i hans arbejde i Danske Kirkers Råd. Her har han også ofte vist usædvanlige samarbejdsevner til gavn for både Den Katolske Kirke og de andre trossamfund.

Erling Tiedemann har ofte gjort mig stolt af, at han er katolik, så det handicap er da blevet til noget godt og smukt, og de røde hår er jo også for længst forsvundet.

Tillykke Erling, jeg er stolt og taknemmelig over at kende dig.

Ole Schnell er sygeplejerske og katolik.

Det forstår især vi, der lever her ...

Af Jesper Fich

Jeg skulle have skrevet en sang. Om at bygge åndelige storebæltsbroer. Hvorfor? Det forstår især vi, der lever her... (Leo Estvad).

Tillad mig i denne sammenhæng at tyde dette ”vi” hen på os, der ”lever” i den katolske kirke i Danmark. Det kan undertiden virke på os selv, som vi boede på en ø, og der er sikkert også andre, der oplever os som øboere. Så ville det være praktisk med en bro.

Der findes ganske vist dem i vores ø-samfund, der trives med ø-mentaliteten og derfor helst vil være fri for den slags byggeri.

Men sådan er det ikke med dagens fødselar. Hvorfor mon?

Måske fordi Erling Tiedemann og hans familie har boet så længe på øen. Det var allerede i 1892, at de begyndte at blive katolikker i den familie. Det skete under indtryk af en fransk dominikaner, père Lange, der i Skt. Ansgars kirke holdt en serie åndelige prædikener – på fransk, forstås – men det sprog kunne skræddermadammen, som blev den første katolik i Erling Tiedemanns familie. Hun var taget til Paris med sin skræddermand, der var dernede for at uddanne sig i den finere franske herremode.

Det var som sagt i 1892. I dansk katolsk sammenhæng er det MEGET længe siden. Der er ikke mange danske familier, der har en lang historie som katolikker. De fleste etnisk danske katolikker er første- og anden-g katolikker – altså kun i stand til at gå et par generationer tilbage, hvis overhovedet. Det katolske bliver derfor ofte forbundet med noget fremmed. Men netop Erling Tiedemann oplever mange som en repræsentant for det meget danske, med et demokratisk grundsyn, med humor og sund fornuft, med hvilken han så har færdedes på mange gulve: skole-, byråds- og kirkegulve. Og ikke kun på de sidste. Var der noget med den Storebæltsbro?

Her er det, at jeg, som selv er dominikaner, gerne vil tro, at père Lange kunne andet og mere end at tale fransk og holde prædikener med en gestikuleren, der var så bemærkelsesværdig, at Berlingske Tidende syntes, det måtte rapporteres.

Fik skræddermadammen et dominikansk perspektiv ind med den katolske modernælk? Det er naturligvis rent gæt, for

ingen ved i dag, hvad père Lange prædikede, vi ved kun, at det gjorde indtryk.

Men rent gætteværk er det måske alligevel ikke.

For hvis han var en sand søn af Dominikus, så ville han have prædikeret, at der kun findes én sandhed, nemlig den levende, Kristus selv, og at der derfor ikke er nogen sandhed, som vi som troende skal gå rundt og være bange for. Der findes ingen sandhed, som vi skal undgå, fordi den udgør en trussel mod tro. Og derfor skal ingen vende ryggen til verden, fordi man bliver katolik.

Det er slet ikke utænkeligt, at père Lange prædikede den forståelse. Han var fransk, og den franske provins var på det tidspunkt stærkt præget af Henri-Dominique Lacordaire, som bragte ordenen tilbage til Frankrig. Han var en stjernebegavelse. I sine unge år var han medudgiver af et tidsskrift "L'Avenir" – "Fremtiden" – med undertitlen "Dieu et liberté!" – "Gud og frihed!" Tidsskriftet udkom første gang i 1830, og tanken var at etablere en syntese mellem ultramontanisme og liberalisme og forsone demokratiske idéer med katolsk tankegang. Han afviste, at der var en virkelig konflikt mellem den menneskelige længsel efter selvbestemmelsesret og evangeliet.

Henri-Dominique ville ikke have noget tilovers for ø-mentalitet, han arbejdede hele sit liv på at nedbryde "dem og os-mentaliteten". Han ville elske tanken om åndelige storebæltsbroer, især fordi trafikken på sådan nogle broer går i begge retninger.

Katolikker siger tit, at verden skal lære af kirken, men kirken kan også lære meget af verden.

Det er ikke nok at vide, at der er en "verden udenfor". Vi er selv en del af den, vi sidder midt i den. Kompetencer udvikles i et samspil mellem mennesker. Ikke ved at én siger: "at sådan og sådan skal det være!" Der skal skabes fora, hvor der ikke skrives efter diktat. Der skal samtale til. Trafikken skal gå begge veje. Eller som en af mine firmander engang sagde, da jeg prøvede at forklare dem om sandhedens natur: "Nåå, det er med sandheden, som med våd sæbe morgenen: Der skal mindst to hænder til at holde den fast." Eller som en anden firmand sagde ved evalueringen af undervisningen: "Jeg har lært: at være katolik – det er en holdsport."

Henri-Dominiques vision gik på, hvor meget alle ville vinde ved, at der blev bygget åndelige storebæltsbroer. De bygges med samtale.

Og så er vi tilbage til alt det, der sker, når storebæltsbroerne tager form, og trafikken begynder at strømme hen over dem:

Alt det, der her er sagt om père Lange, skræddermadammen og hendes barnebarn og Henri-Dominique Lacordaire, som alle var eller blev katolikker, det er fælles for alle kristne, ja, det gælder med lige ret for alle – vi har den samme sandhed i sjælen – altså ingen grund til at grave grøfter men god mening i at ville være brobygger.

Jeg skulle have skrevet en sang ... Men det gør Leo Estvad meget bedre, så lad ham komme til. Og denne gang skal ”vi” ikke kun tydes på os, der ”lever” i den katolske kirke, men på alle...

Smilets ynde og alvoren i sindet er en dyd,
der regnes her omkring.
Med et smil på læben kan siges
selv de alvorsfulde ting,
det forstår især,
vi, der lever her.

(Leo Estvad: Nu går midsommer ind i Danmarks stuer)

Jesper Fich er sognepræst ved det katolske Sankt Mariæ sogn på Frederiksberg.

Skræddermesteren, der tog til Paris for at uddanne sig i den finere franske mode, og hans kone, der lærte fransk og blev katolik.

Lillebror Erling

Af Anker Tiedemann

Foto: Kehlet

Af alle i hele verden er jeg den, der har kendt Erling længst. Jeg var med ved hans fødsel, og som hans storebror har jeg fulgt ham i alle hans leveår.

Siden jeg var to et halvt år, har jeg haft det tunge ansvar at tage vare på hans opdragelse – assisteret på sidelinjen af vores fælles forældre – og ikke uden stolthed kan jeg konstatere, at jeg stort set er lykkedes med projektet.

Jeg lærte ham at spise; jeg lærte ham at gå, tale og læse.

Jeg førte ham frem på dansegulvet i Poul Hulds Danseskole på Østerbro. Selv var jeg ikke meget for den skole. Jeg havde ikke spor lyst til at danse omkring med små tyls-indhyllede piger med store, kulørte sløjfer i håret, og Erling tog hurtigt ved lære af min ulyst. Han sørgede for at blive smidt ud. Han kastede simpelt hen sin pose med dansesko i maven på den imponante hr. Huld og blev hentet af en flov og undskyldende mor.

Jeg sørgede for, at han blev ulveunge og senere spejder. Jeg fik ham iklædt korte bukser og en grøn klud om halsen. Jeg lærte ham at hilse ved at føre tre fingre op til en bredskygget hat og udstøde mærkelige lyde som »Tjikker likker, tjikker liker, tjau, tjau, tjau, tjau«.

Foto: Kehlet

Også der blev han smidt ud efter at have kaldt en spejderleder for »en led snog«. Han nåede dog at lære lejrlevets glæder at kende – i mange år flintrede han og hans familie Europa rundt med en campingvogn, som han på campingpladserne omgav med tomme champagneflasker. Man skulle forstå, at her camperede en familie med levemåde.

Vores forældre havde en manufakturhandel på Vennemindevej på det yderste Østerbro i København.

Når jeg i dag ser Mads Skjerns butik i *Matador*, er jeg tilbage på Vennemindevej. Det var en af de gode, gamle butikker med undertøj og korsetter i vinduet og strømpebånd i metermål. Der var reoler med små skuffer fulde af trisser med kulørt garn, og der var stabler af tynde brædder omvundet med stof til både sengetøj og fruekjoler. Og midt i det hele var der så vores far og hans efterhånden ret mange »unge damer« i brune kitler, hver med et målebånd om nakken og en saks dinglende i en elastik fra bæltet.

Far var en glimrende sælger. Han kunne snakke med kunderne og finde de rigtige varer til dem. Når købet så var afsluttet med et højt kling fra klokken i det store kasseapparat, pakkede han varerne ind i brunt papir, bandt en snor omkring pakken og forsynede snoren med en bærepind. Der var orden i sagerne. Erling ligner ham faktisk meget.

Det med at snakke med kunderne var vores mor ikke helt så god til – selv om hun lige som far var butiksuddannet. De var blevet gift i Sankt Ansgars Domkirke i Bredgade den 1. januar 1920 efter at have fundet hinanden som ekspedienter i stor-

magasinet Fonnesbeck på Strøget, han i de brede metervarer, hun i de smalle kulørte bånd.

Mor stod som regel oppe i baglokalet, og efter store mønstre af brunt papir klippede hun kitler og forklæder, som en mindre hær af damer i ejendommen gjorde færdige.

I dette flittige miljø voksede Erling og jeg op som »to forkælede enebørn« – som de påstod i familien.

Noget var der om det. Vi boede mere komfortabelt end de fleste af vores skolekammerater. Mange af dem sov ganske enkelt i en seng ved fodenden af deres forældres dobbeltseng. Erling og jeg havde hver sit værelse, hvad kun få af vores kammerater havde.

Vi blev alligevel holdt i kort snor, når det gjaldt lomme penge, og da vi kom i den alder, hvor vi havde besøg af søde piger, kunne de godt få lov til at spise med til middag, hvis vi betalte 1,75 kr. pr. måltid. Men så skulle pigerne så sandelig også spise op!

Følte vi os finere end så mange andre familier i karreens lejligheder? Vi boede i et arbejderkvarter, men vi var ikke arbejderklasse; vi var middelklasse, og der blev sat visse kulturelle standarder.

Begge vores forældre gik op i musik og opera. Mor spillede på det lille flygel, der fyldte en fjerdedel af stuen, og far sang.

Men fine fornemmelser? Jo, lidt. Det er fx karakteristisk, at Erling og jeg ikke var dus med vores forældre. Indtil vi for længst var blevet voksne, tiltalte vi dem i tredje person: – Har far 35 øre til en biografbillet? – Vil mor godt stoppe hullerne i mine strømper?

Til fastelavn fik vi nogle meget flotte dragter – et år var Erling politibetjent, mens jeg var sørøver (det passede meget godt til vores temperamenter). Men vi fik ikke lov til at rende rundt og rasle og synge »Boller op, boller ned, boller vil vi have«. Det var vi i hvert fald for fine til. – I skal ikke tigge, lød det.

Vi måtte nøjes med at stå nede i butikken og dele én- og toører ud til alle de andre børn, når de kom ind og raslede. Toørerne gav vi til vores kammerater. Alle de andre børn fik kun én øre.

Ikke mindst vores mor havde ambitioner på sine sønners vegne. Vi skulle blive til noget, og hun holdt os strengt til lektierne.

Foto: Herdis og Herman Jacobsen

Som så mange andre brødre kom vi til at gå hver sin vej. Erling blev gammelsproglig student. Han lærte latin og græsk. Jeg, derimod, blev matematisk student og arkitekt.

Vi *var* forskellige, men blev vi også behandlet forskelligt af vores forældre?

For nylig fandt jeg et billede, der blev taget af os, da Erling var omkring fjorten og jeg et par år ældre. På billedet sidder vi sammen med vores mor, og nu, hvor jeg så mange år efter studerer billedet, slår det mig, hvordan hun tilsyneladende behandlede os forskelligt.

Jeg sidder nærmest sejrssikkert til venstre, mens mor beundrende fremhæver sin vidunderlige ældste søn, idet hun har lagt sine hænder på mine skuldre. Og til højre sidder så Erling og ser bedrøvet på fotografen, ignoreret, overset.

Der er vist noget om, at man ofte gør mest ud af den førstefødte. Masser af studier har påvist problemet, og i Biblen går der en hel del personer rundt og med selvfølelse påstår, at de er førstefødte.

Den, der kommer først, får hele opmærksomheden – men er også prøvekanin på alle områder fra hygiejne og ernæring til opdragelse og indlæring. De, der kommer efter ... nåh, ja, nu har vi jo allerede prøvet af få børn.

Når jeg gennemgår familiens fotoalbums, er det i hvert fald et faktum, at jeg som den ældste spiller hovedrollen. Der er en masse billeder af mig – i vuggen, på stranden, i børnehaven ... Af Erling er der forbavsende få.

Jeg blev egentlig rystet, da jeg aflæste det gamle billede på denne måde. Var det virkelig sådan? Hvis det var, kære bror-

mand, må du tilgive vores forældre. Og tilgive mig, hvis jeg har nydt det.

Naturligvis var vi forskellige, og det er nok ikke helt forkert, når Erling påstår, at han gennem livet har arbejdet med ord, mens jeg har arbejdet med tal. Det var i hvert fald motivet i et lille eventyr, som han læste op, da jeg for to et halvt år siden fyldte firs.

Eventyret handler om, hvordan der her i staden engang var en kludekræmmer og hans kludekræmmerkone. De havde to børn. To sønner var det. Den ene hed Tal, og den anden hed Ord.

Det er jo mærkeligt, som navne skaber, hvad de nævner, thi Tal havde ikke meget andet end tal i hovedet, og Ord fantaserede allermest om ord. Hvor den ene tænkte matematisk, tænkte den anden grammatisk. Hvor den ene tænkte på mekanikken, tænkte den anden på retorikken. Hvor den ene tænkte i ligninger, tænkte den anden i lignelser.

I det lille eventyr – der ender godt – ser Erling sig selv som Ord og mig som Tal. Men jeg vil påstå, at han i høj grad også er Tal. Han kan ganske enkelt ikke have undgået den ædle regnekunst i alle de utallige organisationer, udvalg, bestyrelser, selskaber, råd og nævn, han har siddet i.

Sit talent for at organisere udviklede han tidligt i det katolske ungdomsarbejde, og allerede som stor dreng havde han indrettet et kontor på et gammelt skrivebord med jalousi-låge, der kunne trækkes ned og dække hele bordet.

I bordet opbevarede han sin samling af stempler. Han havde naturligvis et med sit navn og adresse, men han havde også et, der trykte ordet JA, og et andet, der trykte NEJ. Han havde et med ordet DATO og et med GODKENDT. Samt adskillige andre.

Tænk, hvad det må være blevet til, da han var amtsborgmester!

I de år, han og hans familie boede i Vejle, har jeg kun kunnet følge Erling og hans hustru, Vivian, på afstand, men jeg konstaterede ikke desto mindre, at han passede den offentlige butik med forbilledlig omhu – lige som vores far passede sin manufakturbutik. Lad mig give et eksempel:

Politikere tager ofte ud på rejser. Byrødder besøger andre byrødder i såkaldte venskabsbyer i fjerne lande, og de gør det på borgernes regning. Får de og vi noget ud af det? Vist ikke altid.

Erling fik i hvert fald noget ud af det, da han i 1983 deltog i en studietur til Kina sammen med hospitalsfolk fra seksten lande. Hver aften dikterede han dagens indtryk og sammenfattede de mange facts og tal, som han havde indsamlet, og da han kom hjem til Vejle, skrev hans tålmodige sekretær det hele rent. Det blev til en tyk bog på 208 sider, som han sendte rundt til alle relevante i den offentlige »branche«.

Det er også et faktum, at han aldrig er blevet hængt ud i pressen for urent trav – for uorden i bilagene, for venskab med rokkere eller for en rygekabine.

Selvfølgelig har pressen prøvet at være efter ham – som dengang B.T. brugte overskriften »Amtsborgmester stjæler de døde hjerner«. Den var foranlediget af, at hospitalernes portører ville have flere penge for på enkel vis at udtage hypofysen på afdøde patienter.

Efter den rubrik blev Erling gal i hovedet, og i flere år ville han ikke snakke med B.T.

Bogen »Kina-rejsen 1983« havde som undertitel »Rapport, minder og tanker«, og det er karakteristisk for Erling, at han ind imellem supplerede teksten med et digt. Han elsker at skrive digte, og i familiens kreds er det ikke usædvanligt, at han udfolder sig med en festtale på vers.

I Kina-bogen findes blandt andet digtet »Far mor og barn«:

Ude i Kina du ofte dem ser:
far'en og mor'en og barnet.
Lykkeligt sammen de leger og ler,
friet fra nøden og skarnet.
Drengen på armen så ømt de bær';
pusler den lille – hvor er han kær.

Det er det eneste barn, som de får
efter partiets parole:
»Een milliard, det er mere end nok!«
indprentet bli'r i hver skole.
Altså, mens manden forblev viril,
hun på klinikken blev gjort steril.

Derfor de passer på drengen, de har;
han er det dyreste eje.
Synd, at han ikke en søster kan få,
sammen med hvem han kan lege.
Stille jeg tænker, når jeg dem se:

Held, at i tide man selv fik tre!

De tre børn er Jens, Niels og Lotte, der har skænket Vivian og Erling i alt otte børnebørn.

Igen og igen har Erling demonstreret, hvor god han er til at opleve og gøre sine oplevelser til nyttige erfaringer – for igen at omsætte erfaringerne i visdom. Det fremgår blandt andet af hans klummer »Etisk set« i Kristeligt Dagblad, som han for nylig udgav som eBog.

I alt dette har jeg ingen del – selv om jeg indledningsvis påstod, at jeg siden Erlings fødsel har ført ham ind i verden og ledt ham på rette vej. Men vi er brødre, og vi er der for hinanden, ikke mindst nu, hvor Vivian og Erling ikke mere bor i Vejle, men i København.

Silhuett klippet af Kirsten Wiwel i Tivoli, 1937